

**KASTAMONU SANCAĞI'NDAN MEDİNE-İ MÜNEVVERE'YE
TAHSİS EDİLEN VAKIFLAR (XV-XVI. YÜZYILLAR)**

*Foundations Allocated from Kastamonu Sanjak to Madina-i Munawwara
(XV-XVI. Centuries)*

Veli İlker Dağsever

ilkerdagsever@gmail.com

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 28.07.2023
Kabul Tarihi-Accepted Date : 07.11.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1334302

Atıf – Citation:

Veli İlker Dağsever, "Kastamonu Sancağı'ndan Medine-i
Münevvere'ye Tahsis Edilen Vakıflar (XV-XVI. Yüzyıllar)",
History Studies, 15/4, Kasım 2023, s. 775-797.

KASTAMONU SANCAĞI'NDAN MEDİNE-İ MÜNEVVERE'YE TAHSİS EDİLEN VAKIFLAR (XV-XVI. YÜZYILLAR)

Foundations Allocated from Kastamonu Sanjak to Madina-i Munawwara (XV-XVI. Centuries)

Veli İlker Dağsever *

Öz

Selçukluların Anadolu'yu fethiyle birlikte Kastamonu ve çevresine hızlı bir Türkmen göçü olmuştur. Bu süreçte Çobanoğulları (Selçuklu) ve sonra da Candaroğulları Kastamonu'ya hâkim olduktan sonra farklı alanlarda hizmet veren birçok vakıf eseri tesis etmişler ve bunları zengin kaynaklarla desteklemişlerdir. XV. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı idaresine giren bölgede, hem beyliklerden miras kalan vakıf eserleri korunmuş hem de çok sayıda yeni vakıf kurulmuştur. Bunlar arasında Medine-i Münevvere için kurulan vakıflar hiç şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada, XV-XVI. yüzyıllara ait Kastamonu evkâf tahrir defterlerine göre beylikler ve Osmanlı döneminde Peygamberimizin kabri ile onun ruhuna Kur'an okunması için kurulan Hatim-Cüz vakıflar ele alınmıştır. Çalışmanın öncelikli amacı, bugüne kadar yeterince ele alınmamış olan böylesi vakıfların yerleri, varsa kurucuları ve kuruluş şartları, görevlileri, gelir kaynakları ve gelirler miktarları hakkında daha somut bilgilere sahip olmaktır.

Anahtar kelimeler: Kastamonu, Vakıf, Ravza-i Mutahhara, Hatim-Cüz, Tahrir Defterleri.

Abstract

With the Seljuk conquest of Anatolia, there was a rapid Turkmen migration to Kastamonu and its surroundings. In this process, Çobanoğulları (Seljuks) and then Candaroğulları established many foundations serving in different fields after they dominated Kastamonu and supported them with rich resources. In the region, which came under Ottoman rule in the second half of the XVth century, both the foundation works inherited from the principalities were preserved and many new foundations were established. Among these, the foundations established for Medina al-Munawwara undoubtedly have an important place. In this study, according to the Kastamonu evkâf tahrir books of the XV-XVIth centuries, the Hatim-Juz foundations established for the grave of the Prophet and the recitation of the Qur'an for his soul during the principalities and the Ottoman period are discussed. The primary aim of the study is to have more concrete information about the locations of such foundations, founders and conditions of establishment, if any, officials, income sources and income amounts, which have not been sufficiently discussed so far.

Keywords: Foundation, Ravza-i Mutahhara, Hatim-Jüz, Tahrir Books.

* Kastamonu/TÜRKİYE, ilkerdagsever@gmail.com ORCID: 0000-0002-4648-3680

Giriş

İnsan, yaratılış itibarıyla sosyal bir varlıktır. Erkek ve kadın toplumun her bir ferdiyi oluşturan ve “alışmak, uyum sağlamak” gibi çeşitli anlamlara gelen insanın hemcinsleriyle yaşaması bir zorunluluktur.¹ Nitekim insanlar için yaşamak ve var olmak, zarurî ihtiyaçlarını ve gıda maddelerini temin üzere bir araya gelmeleri ve birbirleriyle yardımlaşmaları sayesinde mümkün olmaktadır.² Toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın bir tezahürü olan vakıflar ise ilk uygarlıklardan itibaren dinî, ahlakî ve toplumsal temeller üzerine kurulmuş bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.³ İslâm tarihinde ise vakıf, VIII. asır ortalarından XIX. asır ortalarına kadar uzanan bir devrede İslâm memleketlerinin, özellikle Selçuklular ve Osmanlılar zamanındaki Türk dünyasının sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında önemli rol oynayan bir müessesenin adıdır.⁴ Toplum ve devlet adına kamu hizmeti üreten bu vakıflar sayesinde devlet hazinesinden herhangi bir ücret çıkmadan insanların din, eğitim, sağlık, barınma, yiyecek ve içecek gibi daha pek çok ihtiyacı karşılanmıştır. Öyleki, “vakıflar sayesinde bir adam vakıf bir evde doğar, vakıf beşikte uyur, vakıf mallarından yer ve içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir okulda hocalık eder, vakıf idaresinden ücretini alır, öldüğü zaman vakıf bir tabuta konur ve vakıf bir mezarlığa gömülürdü”.⁵ Tüm bu özelliklerinden dolayı vakıf, İslâm toplumlarında sosyo-ekonomik ve kültürel eserlerden olan cami, mescid, zaviye, aşevi, hastane, mektep, medrese, han, hamam, köprü ve çeşme gibi sayısız yapının oluşmasına ve sürekliliğine zemin hazırlayarak insan hayatının merkezinde yer almıştır.

Vakfın sahip olduğu bu kapsamlı özelliklerinden biri de Mekke ve Medine (Harameyn) için kurulan vakıflardır. Mekke ve Medine şehirleri Kâbe'nin bulunduğu, İslâm dinin doğduğu ve yayılmaya başladığı, peygamberlerin tevhit inancını yerleştirmek için mücadele ettikleri ve Hz. Peygamber'in defnedildiği yer olarak İslâm dünyasının en mukaddes mekânlarıdır.⁶ Hulefâ-i Râşidin döneminden itibaren Hicaz bölgesine hâkim olsun ya da olmasın Müslüman devletler Mekke ve Medine şehirlerine çeşitli alanlarda hizmet için yarışmışlardır. Abbasiler döneminde özel ihسانlarla Harameyn'e yapılan yardımların yerini Memluklu Devleti'nden itibaren vakıflar kanalıyla yapılan hizmetler almıştır. Bu durum Anadolu Selçuklu Devleti'nde, hatta Anadolu beyliklerinde de aynı şekilde tezahür etmiştir. Benzer gelenek Osmanlı Devleti'nde de devam etmiş ve imparatorluğun her yerinde padişahlar, hanım sultanlar, vezirler, beyler, paşalar ve halk Harameyn hizmetlerini sağlamak için çeşitli vakıflar kurmuşlardır.⁷ Osmanlı padişahları bu durumun bir göstergesi olarak iki kutsal şehrin hizmetkârı manasında “Hâdimü'l-Harameyn” unvanını kullanmışlardır. Bu özel alakanın sebebi, İslâmın kutsal yerlerine ait hizmetlerin yerine getirilerek manevî yönden tatmin olma ve böylece de İslâm toplulukların takdirini kazanarak kendilerine sıcak bakmalarını sağlama düşüncesidir.⁸

¹ İnsan kelimesinin diğer anlamları için bkz. İlhan Kutluer, “İnsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, s. 320-323.

² İbn Haldun, *Mukaddime*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 417.

³ Diğer toplum ve devletlerde görülen vakıflar için bkz. Neşet Çağatay, “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, *Vakıflar Haftası Dergisi*, Yıl 1984, S. 1, s. 18-20; Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, *Vakıflar Dergisi*, S. 1, Yıl 1938, s. 103-129; M. Fuat Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *VD*, S. 2, Yıl 1942, s. 1-32; Bahaeddin Yediöldüz, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

⁴ Bahaeddin. Yediöldüz, “Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20, 1988, s. 404.

⁵ Esat Arsebük, “Başlangıç ve Şahsın Hukuku”, *Medenî Hukuk*, C. 1, Ankara 1938, s. 279-298.

⁶ Ş. Tufan Buzpınar-Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Harameyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.16, İstanbul 1997, s. 153.

⁷ Mustafa Güler, “Balkan Topraklarından Harameyn'e Tahsis Edilen Vakıflar”, *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003, IRCICA: İstanbul 2006, s. 375.

⁸ Adnan Gürbüz, “1576 Tarihli Defter-i Evkâf-ı Rûm'a Göre Amasya Sancağı'ndan Harameyn'e Yapılan Vakıflar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. V, 1990, s. 253.

1517 yılında gerçekleşen ilhakın öncesinde Osmanlı Devleti'nin bu beldelere yönelik vakıf ve surre hizmetleri gerçekleştirdiği bilinmektedir. Surre, sözlükte akçe kesesi ve para çıkını manalarına gelmektedir.⁹ Müslüman devletler tarafından Mekke, Medine ve Kudüs halkına gönderilen armağanların genel adıdır.¹⁰ Bu noktada Haremeyn'e ilk kez surre gönderen Osmanlı padişahının Yıldırım Bâyezid (1389-1402) olduğu kabul edilmektedir. Adı geçen sultan, Edirne'den 80000 altın göndermiştir. Sultan Çelebi Mehmed'in (1413-1421) 14000 altın, oğlu II. Murad'ın (1421-1541) ise her yıl 3500 Flori gönderdiği ve ayrıca Ankara'nın Balıkhisar'ı köyünü Mekke fukarası için vakfettiği bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) İstanbul'un fethinden sonra Mekke emirine verilmek üzere 2000 altın ile ganimet malının bir kısmını Mekke ve Medine'deki seyyitlere ve naiblere; 7000 altını da fukara ve din görevlilerine yollamış, karşılığında da hayır dualarını istemiştir.¹¹ II. Bâyezid de (1481-1512) aynı amaç için her yıl 14000 Flori göndermiş, I. Selim (1512-1520) döneminde ise kutsal beldelelerin Osmanlı topraklarına katılmasıyla surreye Osmanlı mührü vurulmuştur. Haremeyn ahalisi bu surrelere "Sadakât-ı Rûmiyye" adını vermişlerdir.¹²

Hicaz bölgesinin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte daha evvel rızaya bağlı olan hayrî hizmetlerin ilhak sonrasında bir sorumluluk dâhilinde yapılmasını zarurî kılmıştır. Buna yönelik surre ve vakıf hizmetlerinin yanı sıra hac yollarının bakım ve tamiri, güvenliğin sağlanması, hac yollarında menzillerin açılmasına yönelik tedbirler, yalnızca bu beldelelerde yaşayan yerel halka değil, hac ve umre maksadıyla farklı coğrafyalardan kutsal topraklara gelen kişilere de hizmet edildiğinin bir göstergesidir.¹³ Yapılan bu hizmet ve hayırlar "Haremeyn Vakıfları"¹⁴ denilen bir kurumun oluşmasına vesile olmuştur. Haremeyn Vakıfları kazandığı öneme binaen Babüssaâde Ağası Habeşî Mehmed Ağa zamanında geniş bir teşkilatlanma içine girerek 1587 yılında "Haremeyn Nezâreti" kurulmuştur. Bu kurumun başına önce Kapı ağaları sonra da Babüssaâde ağaları nâzır sıfatı ile görevlendirilmişlerdir.¹⁵ Yine Haremeyn'e ayrılan vakıf gelirleri arasında "Sadakât-ı Cevâlî" adı altında gayrimüslimlerden toplanan cizyenin (baş vergisinin) çoğu Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) devrinden itibaren Haremeyn ahalisine tahsis edilmiştir.¹⁶

Bu bilgilerden hareketle Osmanlı Devleti'nin sancak merkezlerinden biri olan Kastamonu'da beylikler ve Osmanlı döneminde Ravza-i Mutahhara hizmetlerinin yerine getirilmesi ve Hz. Peygamber ruhu için Hatim-Cüz okuma vakıfları kurulduğu görülmektedir. Farklı zamanlarda kurulduğu anlaşılan bu vakıflar tahrirlerde "*Ravza-i Münevvere, Ravza-i Mutahhara, Türbe-i Mutahhara, Ravza-i Hz. Resûl, Medine-i Şerefullah, Medine-i Mübârek Ravza'nın hüddâmına ... ve Hz. Resûl sallallahu aleyhi ve sellem rûhuçün yılda bir hatm-i Kur'ân tilâvet ede ...*" gibi ifadelerle yer almaktadır. Sözlükte "tertemiz bahçe" anlamına gelen Ravza-i Mutahhara, Medine şehrindeki Mescid-i Nebevî'nin içinde Hz. Peygamber'in kabri ile minberi arasında kalan bölüme verilen isimdir.¹⁷ Burada, değerlendirilen kaynaklarda Kastamonu'dan Medine dışında herhangi bir kutsal beldeye (Mekke ve Kudüs gibi) yapılan vakıf kaydına rastlanmadığını ayrıca ifade

⁹ Şemseddin Sâmî, *Kamûs-i Türkî*, Dersaadet 1317, s. 326.

¹⁰ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul 1993, s. 280.

¹¹ Münir Atalar, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 32-35.

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 13.

¹³ Abdullah Çakmak, "18. Yüzyılda Hayırsever Bir Padişah Kadını: Vuslat Kadın'ın Medine ve İstanbul Vakıfları", *VD*, Yıl 2019, S. 52, s. 76.

¹⁴ Haremeyn Vakıfları hakkında yapılmış bir çalışma için bkz. Mustafa Güler, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019.

¹⁵ İbnü'l-Emin, Mahmut Kemal, Hüseyin Hüsametdin, "Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nin Kuruluş Tarihi ve Nâzırların Hal Tercümeleri", (Haz. Nazif Öztürk), *VD*, Yıl 1982, S. 15, s. 92.

¹⁶ Uzunçarşılı, *age*, s. 14.

¹⁷ Nebi Bozkurt, "Ravza-i Mutahhara", *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 475

etmek gerekmektedir. Yine Kastamonu Sancağı'ndaki bu tür vakıfların tamamının hizmet amacına bakılmaksızın "Medine-i Münevvere Evkâfi" olarak zikredildiği görülmektedir.

Kastamonu, Türk kültürünün ve tarihinin izlenebildiği kadim bir şehirdir. Nitekim burada Selçuklu ve beylikler döneminde sağlam bir Türk kültürü vücut bulmuştur. Bunda Malazgirt Meydan Muharebesi (1071) ve Miryokefelon (Myriokephalon) Zaferi (1176) sonrasında Kastamonu'nun yoğun bir şekilde Oğuz iskânına maruz kalmış olmasının payı büyük olmuştur. Sultan II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminin sonlarında bölgenin Türklere meskûn bir "Uc" sahası ve Selçuklu eyâlet merkezi olduğu görülmektedir. XIII. yüzyıl başında Selçuklulara tâbi "Melikü'l-Ümera" (Beylerbeyi) Hüsameddin Çoban Bey yönetiminde Kastamonu ve çevresinde Çobanoğulları Beyliği teşekkül etmiş ve Bizans'a karşı başarılar kazanılmıştır. XIII. yüzyıl ortasında Anadolu'da Moğol istilası yüzünden birçok Türk boyu, Ilgaz Dağları'nın kuzeyine yani Kastamonu'ya sığınmıştır. 1260'lı yıllarda İbn Sa'îd bu kenti "Türkmenlerin başkenti" olarak zikretmiştir. Yine onun kaydına göre bu tarihlerde 100 bin çadır (hane) konar-göçer Türkmen halkı Kastamonu bölgesine gelmiştir. Bu şekilde 24 Oğuz boyunun neredeyse tamamı Kastamonu çevresinde yurt tutmuştur. Çobanoğullarının halefi olan Candaroğulları Beyliği döneminde de Kastamonu'da Türk yerleşmesi devam etmiştir. Uzun yıllar Selçukluların Kuzey Anadolu'daki askerî-siyasî üssü olarak öne çıkan bu şehir, Anadolu'nun büyük vilâyetleri arasında yerini almıştır. İbn Batuta ve El-Ömerî, Kastamonu'nun bu sosyal ve iktisadî gücünü dile getirmiştir.¹⁸

Neticede 1461 yılında, Fatih Sultan Mehmed zamanında Kastamonu ve çevresinde Osmanlı hâkimiyeti kesin olarak sağlanmıştır.¹⁹ Bu hâkimiyetten sonra Osmanlı Devleti, topraklarına kattığı diğer yerlerde olduğu gibi Kastamonu'da da ayrı bir tahrir yaptırmış ve bu çerçevede bölgenin idarî birimleri, nüfus ve vergi durumu gibi bilgileri defterlere kaydetmiştir. Osmanlı öncesinde kurulmuş olup cari olan vakıfların yanı sıra Osmanlı döneminde kurulan vakıflar da tahrir defterlerinde kayıt altına alınmıştır.

Kastamonu Sancağı'nda ilk tahririn 1460'lı yıllarda yapıldığı anlaşılmaya rağmen bu defter günümüzde mevcut değildir. Sancağın en eski tarihli tahrir defteri Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde 23M numarada kayıtlı 1487 tarihli mufassal tahrir defteridir. Bu defterin tamamı 840 sayfadır. İlk sayfada defterin adı "Sûret-i Defter-i Mufassal-ı Vilâyet-i Cândâr" biçiminde verilmiştir. Yine ayrıca bu sayfada Sultan Bayezid Han bin Mehmed Han ibaresinden ve H. Cemâziyelevvel sonları 892/M. 20-25 Mayıs 1487 tarih kaydından tahrir işleminin II. Bâyezid döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu defterin sonuçlarını yansıttığı düşünülen İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda 75 numarada kayıtlı Kastamonu ve Sinop mufassal evkâf defterinden bu çalışmada istifade edilmiştir. Defter 104 varaktan ibaret olup tarihsizdir. Defterin muhtelif yerlerinde vakıfları tasarruf eden şahısların yetki belgeleri için en son Fatih Sultan Mehmed Han'dan alınan nişanlardan bahsedilmektedir. O halde bu defter, 1487 tahriri sonuçlarına göre hazırlanmış olmalıdır. Kastamonu Sancağı'na ait eldeki en eski tarihli evkâf defteridir.²⁰ Çalışmada kullanılan diğer bir kaynak Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde 438 numarada kayıtlı İcmal defteridir. 815 sayfadan oluşmaktadır. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı uzmanları tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiş ve H.937/M.1530 tarihi verilmiştir.²¹ Defterin hangi tarihte hazırlandığına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte 1521 tahririnin sonuçlarını içerdiği ve 1530 yılında tanzim edildiği düşünülmektedir. Defterin 591-696.

¹⁸ Cevdet Yakupoğlu, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kastamonu Yer Adları: Meyve ile İlgili Olanlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 23, S. 2, Aralık 2008, s. 161-162.

¹⁹ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

²⁰ Bu defterin II. Bayezid döneminde XV. yüzyılın sonlarında hatta 1490'lı yıllarda tutulduğu düşünülmektedir. Çalışma boyunca II. Bâyezid dönemi evkâf defteri olarak zikredilecektir. Cevdet Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII-XV. Yüzyıllar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009, s. 11-12.

²¹ Bkz. 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II. (Haz. Ahmet Özkılıç, Ali Coşkun ve diğ.), BDAGM Yayınları, Ankara 1994.

sayfaları arası Kastamonu Sancağı'na aittir. Defterde, has, zeamet ve tımar kayıtları ile birlikte vakıf kayıtlarını da içeren özet bilgiler yer almaktadır.

Yine kaynaklar arasında Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde 456 numarada kayıtlı mufassal evkâf tahrir defteri bulunmaktadır. Defter, Kastamonu Sancağı'nda yapılan 1560 tahririnin sonuçlarını içermektedir. Defterin tamamı 410 sayfa olup 34 adet boş sayfa bulunmaktadır. Defterdeki vakıf kayıtları bir önceki evkâf defteri (defter-i atık) esas alınarak vücuda getirildiği için kayıtlar genelde “ber-müceb-i defter-i atık, defter-i atık veya der-defter-i atık” şeklinde sonlanmaktadır. Çalışmanın diğer kaynağı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Kuyûd-ı Kadime 554 ve 555 numarada kayıtlı 1582 tarihli mufassal evkâf tahrir defteridir. Birbirini tamamlar nitelikte 2 ciltten oluşan bu defter, Kastamonu Sancağı'nda 1582 yılında yapılan tahririn sonuçlarını içermektedir. Varak usulüyle numaralandırılan defterin ilk cildi 127, ikinci cildi 109 varaktır. Defterin birinci cildinin ilk varağında Kastamonu merkez ve bağlı kazaların vakıf kayıtlarını gösteren cilt, evrâk ve adet numaraları yazılmıştır. Ayrıca defterde sonraki tarihlere ait not ve belge sûretleri de mevcuttur. Bu belgelerin incelenmesiyle sonraki dönemlere ait vakıf sorunları ve değişiklikleri takip edilebilmektedir. Söz konusu defter, 1560 tarihli mufassal evkâf defteri ile aynı özellikleri taşımaktadır. Zira vakıflarla ilgili kayıtlar bu defterden alınmış ve kayıtların sonuna “deyü mukarrer der-defter-i atık” ibaresi eklenmiştir.

Bu bağlamda çalışmada bir icmal ve üç evkâf tahrir defteri kullanılarak bu defterlerden elde edilen veriler iki başlık altında toplanmıştır. Bunlardan ilki Hz. Peygamber'in kabri için kurulan vakıflar diğeri ise Hz. Peygamber'in ruhuna Hatim-Cüz okunması için kurulan vakıflardır. Bu iki tür vakıf dışında, tahrirlerde konu ile ilgili başka bir vakıf kaydı yer almamaktadır.²² Bunun yanı sıra döneme ilişkin tahrir harici diğer belgelerde bu vakıfların hepsine birden “Medine-i Münevvere Evkâfi” denildiği görülmektedir. Şöyleki: Tahrirlerde Ravza-i Mutahhara yani Hz. Peygamber'in kabrine vakıf olan Boyabat'a bağlı Kurusaray köyü, H. 987/M. 1579 tarihli bir belgeye göre yıldırım düşmesi sonucu tamamen yanmış ve bu felakette “Medine-i Münevvere Evkâfi” na ait olan bir miktar buğday ve arpa yanarak telef olmuştur.²³ H. 998/M. 1590 tarihli başka bir belgede Kastamonu Sancağı'ndaki “Medine-i Münevvere Evkâfi” Ramazan bin İshak adlı birine 174000 akçe karşılığı üç yıllığına iltizama verilmiştir.²⁴ Yine tahrirlerde Kastamonu şehrindeki Kapan Hanı'nın (Penbe Han) geliri Hz. Peygamber'in ruhuna cüz okunması kaydıyla vakfedilmiştir. Bu han bir süre önce tımara dönüştürüldüğü için H. 10-20 Zilhicce 1076/M. 13-23 Haziran 1666 tarihinde Kastamonu kadısına gönderilen bir fermanla “Medine-i Münevvere Evkâfi” olan hanın tımdardan çıkarılarak vakfa tekrar katılması emredilmektedir.²⁵

Öncelikle bu çalışma, zaman bakımından erken bir dönemi, mekân olarak da Kastamonu ve bağlı yerleşim birimlerinde kurulan Medine-i Münevvere Vakıfları'nı detaylı bir şekilde topluca ihtiva etmesi bakımından bir ilk olacaktır. Yine çalışma, bu vakıfların günümüzde hangi il, ilçe veya köyde bulduklarını tespit edilebildiği ölçüde ortaya koyarak geçmiş ve bugün arasında tarihsel bir ilişki kurmaktadır.

²² Söz konusu vakıflardan farklı olarak Toma (Ture) Hatun'un kurmuş olduğu ehl-i beyt vakfına çalışmanın sonunda ayrıca değinilecektir.

²³ A. DVNSMHM, 41/401.

²⁴ MAD.d. 1806, vr. 15a.

²⁵ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGM.), Tapu Tahrir Defterleri (TTD.), 554/14a.

1. Hz. Peygamber Kabri için Kurulan Vakıflar

1.1. Atabey Gazi (Hüsameddin Çoban Bey) Vakfı

Atabey Gazi, Selçukluların Kastamonu “Uç Beyi” olan ve bölgenin fethinde, Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir rol üstlenen Hüsameddin Çoban Bey olarak kabul edilmektedir.²⁶ Fatih Atabey Gazi'nin İslâm beldeleri, seyyitler ve tasavvuf ehline olan muhabbet ve desteğini Yazıcızâde Ali Selçuknâme'de şu şekilde dile getirmektedir: “ ... Sağ kol Beylerbeyisi Hüsameddin Çoban Bey rahmetullah ... ve kendisi dahi Uc etrafına gazâ ederdı her ne ki dârü'l-harbden getirirdi yılda sâdât ve mutasavvufıyye ve Mekke ve Medine'ye ve Kudüs mücâvirlerine îsâr kılardı ...”.²⁷ Daha önce de değinildiği üzere tarih boyunca hem mescid hem de Ravza-i Mutahhara'nın ihtiyaçlarının karşılanması, tamir ve onarım masraflarının giderilmesi için çeşitli vakıflar kurulmuştur. Atabey Gazi tarafından XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığı anlaşılan vakıflar bunlardan sadece birisidir. Bu durum henüz M. 1200'lü yılların başlarında Kastamonu'da oturmuş bir devlet teşkilatı ve yerleşmiş bir vakıf mekanizmasını göstermesi bakımından büyük öneme sahiptir. Bu yönüyle bu bilgi Kastamonu ve bölgenin vakıf tarihi için ayrıca dikkate değerdir.

Çobanoğulları Beyliği'nin kurucusu Atabey Gazi kesin olarak bilinmeyen bir tarihte Hz. Peygamber kabrinin bakımı için Kastamonu'nun Araç kazasına tâbi bazı köylerden vakıflar tahsis etmiştir. Bu vakıfların kayıtlarına ilk olarak II. Bâyezid dönemi evkâf tahrir defterinde (1490'lı yıllar) rastlanmaktadır. Ravza-i Mutahhara için vakfedilen köyler ve gelirleri şöyledir:

1. Özi veya Özü köyünde 21 hâne ve 8 mücerred vakıf reayasının olduğu ve 1 zemin ile Yörüklerin hariçten ziraat yaptığı nim çiftlikten oluşan 1507 akçelik gelir. 1530'da 31 hâne ve 6 mücerred vakıf reyası bulunan köyün geliri 1808 akçeye ulaşmıştır. 1560 tahririnde Özi köyünde 29 hâne ve 9 mücerred vakıf reyası olmak üzere 4 zemin, 1 çiftlik ve 2 değirmenden oluşan 1880 akçelik gelir vardır. 1582'de ise Özi köyünde hâne 34 ve mücerred 22 vakıf reyası yazılı olup 6 zemin, 1 çiftlik ve 2 değirmenden 1990 akçelik gelir kayıtlıdır.²⁸ Özi köyünün günümüzdeki yeri tespit edilememiştir.

2. Munay köyünde 1 hâne, 2 mücerred ve 1 muaf (a'ma); 1530'da 1 hâne, 1 mücerred; 1560'da 3 hâne, 2 mücerred; 1582'de 1 hâne ve 2 mücerred ile 1 muhassıl ve hatip vakıf reyası olmak üzere gelir her dönem 140 akçe olarak yazılmıştır.²⁹ Munay köyünün günümüzdeki yeri tespit edilememiştir.

²⁶ Ahmet Kankal, *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, Zafer Matbaası, Ankara 2004, s. 298-300. Atabey Gazi tarafından Kastamonu şehir merkezinde inşa edilen bir eser ve bu eser hakkında yapılmış bir çalışma için bkz. Sibel Kavaklı Kundakçı, “Selçuklu Dönemi Atabey Gazi Camii ve Medresesi Vakfı'nın Osmanlı'daki İşleyişi Üzerine bir Değerlendirme”, *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildirileri*, 22-23 Mayıs 2014 Kastamonu.

²⁷ Yazıcızâde Ali, *Selçuknâme*, İndeksli Tıpkıbasım, (Haz. Abdullah Bakır), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, vr. 210b.

²⁸ “Evkâf-ı Türbe-i Mutahhara-i Münevvere seyyid-i kâinât ve mefhar-ı mevcûdât Hazret-i Mehemmed Mustafa aleyhis's-salâtu ve's-selâm vâkıf Atabeg Gazî; karye-i Özü (Özi) tâbi'-i Araç vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm; zemîn-i Kovan nîm; çiftlik hâricden Yörükler zirâat iderler nîm; hâne 21 mücerred 8; hâsıl 1507”. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (İBK.), Muallim Cevdet Yazmaları, (MCO.), 75/95b; “Karye-i Özi hâne 31 mücerred 6 hâsıl 1808”. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), I-II., Haz. Ahmet Özkılıç, Ali Coşkun ve Başk., BDAGM Yay., Ankara 1994. (BOA. TTD.), 438/615; “Karye-i Özi tâbi'-i Araç vakf-ı Ravza-i Mutahhara; hâne 29 mücerred 9; hâsıl 1880”. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA. TTD. 456/222-223; “Karye-i Özi tâbi'-i Araç vakf-ı Ravza-i Mutahhara; hâne 34 mücerred 22; hâsıl 1900”. TKGM. TTD. 555/127a, 128a.

²⁹ “An-karye-i Munay vakf-ı Ravza-i Mutahhara Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm; hâsıl 140”. İBK. MCO. 75/95b; “An-karye-i Munay hâne 1 mücerred 1 hâsıl 140”. BOA. TTD. 438/615; “Karye-i Munay vakf-ı Ravza-i Münevvere; hâne 3 mücerred 2; hâsıl 140”. BOA. TTD. 456/223; “Karye-i Munay tâbi'-i Araç vakf-ı Ravza-i Münevvere; hâne 1 mücerred 2; hâsıl 140”. TKGM. TTD. 555/128a.

3. Yazı veya Yazıköy'den 12 hâne ve 4 mücerred; 1530'da bu köyün yanına Musabey köyü de eklenmiş ve hâne 7, mücerred 4 yazılmıştır. 1560'da 10 hâne ve 1 mücerred vakıf reayası ile birlikte 2'si boz olmak üzere 4 zemin; 1582'de ise 17 hâne ve 6 mücerred vakıf reayası ile 4 zemin ve 1 değirmenden elde edilen gelir 530 akçedir. İlk üç tahrir döneminde bu gelir 521 akçedir.³⁰ 1928 yılında Araç merkez nahiyesine bağlı Aşağı Yazı ve Yukarı yazı adlı iki köy bulunmaktadır. Bu köylerin Yazı köyünün iki ayrı yerleşim birimi olarak bölünmesinden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Aşağı Yazı ve Yukarı Yazı köyleri günümüzde Araç ilçesine bağlı olup aynı yörede birbirine yakın bir mesafede bulunmaktadır. Köy, 1490'lı yıllardan itibaren ismini muhafaza ederek varlığını bugüne kadar devam ettirmiştir. Musabey köyünün yeri ise tespit edilememiştir. Ancak tahrir kayıtlarında Yazı (Yazıköy) ile birlikte anıldıklarına bakılırsa yine aynı muhitte olduğu söylenebilir.

4. Öküzviran köyünden 5 hâne ve 2 mücerred; 1530 ile 1560'ta 4 hâne, 2 mücerred; 1582'de 9 hâne 7 mücerred vakıf reayası olan köyden vakfedilen gelir her dönem 200 akçe olmuştur.³¹ 1928 yılında Araç merkez nahiyesine bağlı Aşağı Öküzviran köyü ile Yukarı Öküzviran köyü bulunmaktadır. Bu köylerin Öküzviran köyünün iki ayrı köy olarak bölünmesinden doğduğu açıktır. Günümüzde her ikisi de Araç ilçesine bağlı olan Aşağı Öküzviran köyü, Aşağı İkizören; Yukarı Öküzviran köyü ise Yukarı İkizören köyü olarak anılmaktadır. Son durumda Öküzviran köyü geçmişten bugüne varlığını korusa da ismini koruyamamıştır.

5. Gürne köyünden 5 hâne; 1530'da 7 hâne, 4 mücerred; 1560'ta hâne 5 ve mücerred 2 vakıf reayası ile 5 zeminden, 1582'de ise 8 hâne ve 8 mücerred vakıf reayası kayıtlı olup 4 zeminden elde edilen gelir her dönem 300 akçe olmuştur.³² 1928 yılında İğdir (Araç) nahiyesine bağlı Miri Gürne ve Vakfı Gürne adında iki ayrı köy bulunmaktadır. 1968 yılında İğdir bucağına bağlı olan bu köylerden Miri Gürne, Pınarören köyü; Vakfı Gürne köyü ise Köklüyurt köyü olarak zikredilmektedir. Yukarıda bahsedilen köylerde olduğu gibi Gürne köyü de zaman içerisinde iki ayrı köye ayrılmış ve ismini kaybetmiştir. Birbirlerine yakın mesafede bulunan Pınarören ve Köklüyurt köyleri günümüzde Araç ilçesine bağlıdırlar.

Böylece, II. Bayezid dönemi evkâf defterine göre beş köyden vakıf için elde edilen toplam gelir 2668 akçedir. 1530 tahririne göre 2969 akçe; 1560 evkâf defterine göre 3041 akçe ile son olarak 1582 tahririne göre 3070 akçe Atabey Gazi tarafından Araç'tan Ravza-i Mutahhara için vakfedilmiştir. Tahrir dönemleri arasında sadece Özi (Özüy) köyünün gelirlerinin yükselmesi toplam geliri değiştirmiştir.

1.2. Candaroğlu II. İbrahim Bey (1440-1443) Hamamı ve Bahçe Vakfı

İsfendiyar Bey'den (1385-1440) sonra yerine oğlu II. İbrahim Bey geçmiştir. Onun devrinde beyliğin iç ve dış siyasetinde kayda değer bir değişiklik olmamış, barış yanlısı bir politika

³⁰ “An-karye-i Yazıköy vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm; hâne 12 mücerred 4; hâsıl 521”. İBK. MCO. 75/95b, 96a; “An-karye-i Yazıköy maa Musa hâne 7 mücerred 4 hâsıl 521”. BOA. TTD. 438/615; “Karye-i Yazıköy maa Musa Beg vakf-ı Ravza-i Münevvere; hâne 10 mücerred 1; hâsıl 521”. BOA. TTD. 456/223; “Karye-i Yazı maa Musa Beg vakf-ı Ravza-i Münevvere; hâne 17 mücerred 6; hâsıl 530”. TKGM. TTD. 555/128a.

³¹ “Karye-i Öküzvirân vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl-ı aleyhi's-selâm; hâsıl 200”. İBK. MCO. 75/96a; “An-karye-i Öküzvirân hâne 4 mücerred 2 hâsıl 200”. BOA. TTD. 438/615; “Karye-i Öküzvirân vakf-ı mezbûr; hâne 4 mücerred 2; hâsıl 200”. BOA. TTD. 456/223-224; “Karye-i Öküzvirân tâbi'-i Araç vakf-ı mezbûre; hâne 9 mücerred 7; hâsıl 200”. TKGM. TTD. 555/128a-b.

³² “An-karye-i Gürne vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhis's-selâm; hâsıl 300”. İBK. MCO. 75/96a; “An-karye-i Gürne hâne 7 mücerred 4 hâsıl 300”. BOA. TTD. 438/615; “An-karye-i Gürne vakf-ı Ravza-i Münevvere; hâne 5 mücerred 2; hâsıl 300”. BOA. TTD. 456/224; “An-karye-i Gürne tâbi'-i Araç vakf-ı Ravza-i Münevvere; zemîn-i Durmuş der-yed nîm; zemîn-i Ramazan veled-i İbrahim der-yed-i Yahya veled-i Veli Fakih bennâk; zemîn, Mukamlar? Yörükleri eküb öşrûn vakfa virirler; zemîn-i Kendirlik hâricden eküb öşrûn virirler; hâne 8 mücerred 8; hâsıl 300”. TKGM. TTD. 555/128b.

güdülmüştür.³³ II. İbrahim Bey, Devrekâni'ye tâbi Çayırıcık köyünde kendi adı ile anılan bir hamam inşa ettirmiştir. Ancak bu hamam Osmanlıların bölgeyi ele geçirmelerinden sonra tımara dönüştürülmüş, daha sonra da II. Bâyezid'in Kastamonu sancakbeyi Sultan Mahmud tarafından tımarından ihraç olunarak tekrar vakfa ilhak edilmiştir. Hamamın geliri 1487 yılında senelik 1500 akçedir.³⁴ Evkâf kayıtlarından anlaşıldığına göre Şehzade Sultan Mahmud, Devrekâni'nin Çayırıcık köyünde bir çeşme yaptırmış ve bu çeşmenin tamir masrafları için söz konusu hamamı vakfetmiştir. Tamir giderlerinden arta kalanı ve Kastamonu merkezindeki 1 bahçeyi de Ravza-i Münevvere çalışanlarına tahsis etmiştir. Hamamın 1530, 1560 ve 1582 yılında senelik 500 akçe, bahçenin ise 1315 akçe geliri olup bu vakıfların toplamı 1815 akçeye tekabül etmekteydi.³⁵ Çayırıcık köyü günümüzde Devrekâni ilçesinin bir mahallesi olarak varlığını sürdürmektedir. Bu mahallede bulunan II. İbrahim Bey Hamamı 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarımı yapılarak turizme kazandırılmıştır.

1.3. Candaroğlu İsmail Bey (1443-1461) ve Hamza Ağa Vakfı

Candaroğlu İsmail Bey, babası II. İbrahim Bey'in ölümünden sonra beylik tahtına geçmiştir. İsmail Bey zamanı, sultanın ilim adamlarını ve şairleri himayesi, onlara yüksek mevki ve gelir bağlaması dolayısıyla Anadolu Beylikleri'nin kültür cihetinden en yüksek devri olarak gösterilmektedir.³⁶ İsmail Bey zamanında yaşadığı anlaşılan Hamza Ağa'nın ise kim olduğu ve ne tür görev yaptığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnız Kastamonu şehir merkezinde Hamza Ağa'nın kendi adına bir mescid yaptırması ve yine kendi adıyla anılan bir mahallenin bulunmasına bakılırsa şehrin ileri gelenlerinden olması muhtemeldir.³⁷ Ayrıca evkâf kaydında İsmail Bey ile birlikte zikredilmesi ve bir köyün yarısını vakfedecek konumda olması İsmail Bey'in yakın çevresinde bulunduğu dair bir ipucu vermektedir.

II. Bâyezid devri evkâf defterine göre Boyabat'a tâbi Arakbükü³⁸ adlı çeltikçi köyünün yarısı İsmail Bey diğer yarısı da Hamza Ağa tarafından Ravza-i Münevvere'ye vakfedilmiştir. Bu dönemde köyün 1 çeltik değirmeni, 19 çeltikçi hâne, 13 hâne ve 15 mücerred nüfusu ile 8 çeşit vergiden toplam 12212 akçe geliri vardı.³⁹ 1530'da geliri 28 hâne, 1 nim, 1 caba, 7 bennak ve 9 mücerred reayadan 12340 akçe; 1560'da 36 hâne ve 17 mücerred olmak üzere 3'ü boz 18

³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 133-134; Yücel, *age*, s. 99.

³⁴ "An-karye-i Çayırıcık tâbi-i Devrekâni tîmâr Dede veled-i ... an-tahvil-i Hızır; hamâm-ı vakf-ı İbrahim Beg fi-sene 1500 merhûm Sultân Mahmud vakfetmiş tîmârdan ihrâc olunub". BOA. TTD. 23M/280. Ayrıca bkz. Yakupoğlu, *age*, s. 586.

³⁵ BOA. TTD. 438/599; "Vakf-ı merhûm Sultân Mahmud tâbe serâh nefsi-i Kastamonu'da bir bâğçe ve Devrekâni'de bir hamâm vakf idüb Devrekâni'de karye-i Çayırıcık'da bir çeşme binâ idüb mezkûr çeşmeniñ meremmetine vakf-ı mezkûrdan harc idüb ve meremmetinden zâid hâsıl olanı Medine-i Mübârek Ravza'nın hüddâmına ta'yîn itmişler Sultân Bâyezid merhûmdan mukarrernâme süreti var; der-nefs-i Kastamonu vakf-ı merhûm Sultân Mahmud Ravza-i Münevvere'ye bâğçe fi-sene 1315; mahsûl-ı hamâm-ı Çayırıcık der-Devrekâni fi-sene 500". BOA. TTD. 456/21; TKGM. TTD. 554/15b.

³⁶ Uzunçarşılı, *age*, s. 135; Yücel, *age*, s. 100; Abdulkadir Abdulkadiroğlu, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyat-ı Sultanî Adlı Eseri Üzerine Notlar", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler*, 19-21 Ekim 1988 Kastamonu, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1988, s. 44.

³⁷ Kankal, *age*, s. 314; Hamza Ağa ibn Abdullah'ın H. 850/M. 1446-47 tarihli vakfiyesinin Türkçe tercümesi için bkz. Mehmet Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*, Haz. Musa S. Cihangir, Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Kastamonu 1998, s. 146-149.

³⁸ Bu köyün adı yalnızca 1582 yılı evkâf tahririnde (z) harfinin noktası konularak Azakbükü şeklinde kaydedilmiştir. Dolayısıyla köyün adının Azakbükü olma ihtimali de söz konusudur.

³⁹ "Karye-i Arakbükü tâbi-i Boyovası vakf-ı Ravza-i Nebeviyye aleyhi's-salâtu ve's-selâm nisfını İsmail Beg ve nisfını Hamza Ağa vakf itmiş çeltükçülerdir; hâne çeltükçü 19 hâne 13 mücerred 15; hâss-ı ding 1; hâsıl 12212". İBK. MCO. 75/69b.

zeminden 12437 akçe olarak kayıtlıdır.⁴⁰ 1582’de ise geliri 2’si boz 21 zemin, 26 hâne ve 26 mücerredten 12980 akçeye yükselmiştir.⁴¹ II. Bâyezid döneminde köye ait toplam gelirin 11600 akçesi; 1560’da 11700 akçesi ve 1582’de 12000 akçesi tek başına pirinçten sağlanmaktadır. Burada, vakfa konu olan Arakbükü köyünün bugünkü yeri tespit edilememiştir.

1.4. Kurusaray Köyü Vakfı

Ravza-i Mutahhara’ya vakfedilen köylerden biri de Boyabat’a tâbi Kurusaray köyüdür. II. Bâyezid döneminde vakıf adına 15 hâne, 3 mücerred; 1530’da 11 hâne ve 3 mücerred; 1560’da 16 hâne, 4 mücerred, Emine adlı 1 mezraa, 2 zemin ve 1 değirmen kayıtlıdır. 1582 yılında vakıf emlakı bir önceki tahrir ile aynı olup 17 hâne ve 24 mücerred vakıf nüfustan 850 akçe gelir elde edilmiştir. Bu gelir ilk üç tahrir döneminde 845 akçedir.⁴² Kurusaray köyü günümüzde aynı adla anılmakta ve Boyabat ilçesine bağlı olarak varlığını devam ettirmektedir.

1.5. Eskiçi Hızır Vakfı

Vakıf, Eskiçi Hızır adlı biri tarafından Kastamonu şehir merkezinde kurulmuştur. Kuruluş tarihi 1530 öncesine dayanmaktadır. Eskiçi Hızır, Eskiçiler Çarşısı’nda 3 bâb dükkânı ile Halife Mahallesi’ndeki evini Ravza-i Mutahhara’ya vakfetmiştir. XVI. yüzyıl boyunca dükkânlardan senelik 40 akçe, evden ise yaklaşık 300 akçe kira bedeli gelmiştir.⁴³ Kastamonu’da, 1487 yılında “Pîne-dûz” ve daha sonraki kayıtlarda “eskiçi ve yamacı” olarak zikredilen eskiçi esnafı, eski ayakkabıları alıp satan ve onları tamir eden bir meslek grubu olarak bilinmektedir.⁴⁴ Dolayısıyla Eskiçi Hızır’ın bu mesleği icra ettiği söylenebilir.

1.6. Ravza-i Münevver’e Zemin Vakfı

Kastamonu yakınlarında Derecik köyünde bulunmaktadır. 1560 tahririne göre Hoca Mustafa üzerine kayıtlı nim zemini oğlu Mehmed işlemekte ve vakfa 200 akçe gelir elde edilmektedir.⁴⁵ Bu gelir 1582 tarihinde değişmemekle birlikte aynı yeri Mehmed’in oğlu Mahmud Çelebi ile

⁴⁰ “Karye-i Arabükü vakf-ı Ravza-i Münevver hâne 28 nîm 1 caba 1 bennâk 7 mücerred 9 hâsıl 12340”. BOA. TTD. 438/672; “Karye-i Arakbükü tâbi’-i Boyovası vakf-ı Ravza-i Münevver-i aleyhi’s-selâm nısfım İsmail Beg ve nısfım Hamza Ağa vakf itmiş çeltükçülerdir; hâsıl 12437”. BOA. TTD. 456/244-245-246. 1560 yılı tahririnde köyün hâne ve mücerred sayıları yazılı olmayıp metne tarafımızdan eklenmiştir.

⁴¹ “Karye-i Azakbükü tâbi’-i Boyabad vakf-ı Ravza-i Münevver-i aleyhi’s-salât-ı ve’s-selâm nısfım İsmail Beg ve nısfım Hamza Ağa vakf itmiş çeltükçülerdir; hâne 26 mücerred 26; hâsıl 12980”. TKGM. TTD. 555/141b-142a.

⁴² “An-karye-i Kurusaray vakf-ı zâviye Ravza-i Münevver-i Hazret-i Resûl aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm; hâne 15 mücerred 3; hâsıl 845”. İBK. MCO. 75/69b, 70a; “Karye-i Kurusaray vakf-ı Ravza-i Münevver hâne 11 mücerred 3 hâsıl 845”. BOA. TTD. 438/672; “Karye-i Kurusaray vakf-ı Ravza-i Münevver-i aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm; mezraa-i Emine vakfa tasarruf olunur imiş 3 muddluk der-yed-i Şaban veled-i Edhem an-öşr 5; zemîn-i İsa veled-i Minnetşa nîm; zemîn-i İlyas veled-i Hacı nîm maa Hacı Ali; âsiyâb-ı Abdurrahman Efendi 2 bâb 20; hâsıl 845”. BOA. TTD. 456/246; “Karye-i Kurusaray tâbi’-i Boyabad vakf-ı Ravza-i Mutahhara-i aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm; mezraa-i Emine vakfa tasarruf olunmuş 1 muddluk der-yed-i Şaban veled-i Edhem an-öşr 5; zemîn-i İsa veled-i Minnetşa hâlâ der-yed nîm; zemîn-i İlyas veled-i Hacı hâlâ der-yed-i Abdurrahman veled-i m. nîm; âsiyâb-ı Nasrullah ve Fazlullah bâb 2 resm 20; hâne 17 mücerred 24; hâsıl 850”. TKGM. TTD. 555/142a-b. Kurusaray köyü H. 987/M. 1579-1580 yılında yıldırım düşmesi sonucu tamamen yanmış ve bu esnada Medine-i Münevver Evkâfi’na ait 27 mudd 5 kile buğday ve arpa da yanarak telef olmuştur. A. DVNSMHH, 41/401.

⁴³ “Vakf-ı Ravza-i Mutahhara-i aleyhi’s-selâm dekâkîn 3 bâb fi-sene 40 nefsi-i Kastamonu’da ... 300”. BOA. TTD. 438/599; “Vakf-ı Ravza-i Mutahhara-i aleyhi’s-selâm nefsi-i Kastamonu vakf-ı Eskiçi Hızır; binâ-i dekâkîn 3 bâb fi-sene 40 Eskiçiler Çarşusu’nda; nefsi-i Kastamonu’da Halife Mahallesi’nde hâne bahâsından takrib 300”. BOA. TTD. 456/22; TKGM. TTD. 554/15b.

⁴⁴ Kankal, *age*, s. 147.

⁴⁵ “An-karye-i Derecik kurb-ı Kastamonu vakf-ı Ravza-i Münevver-i Hazret-i Resûl aleyhi’s-selâm; zemîn-i Hoca Mustafa der-yed-i Mehmed veled-i O nîm; hâsıl 200”. BOA. TTD. 456/43.

Hüseyin'in oğulları Mehmed ve Hasan işlemektedir.⁴⁶ Vakıf kaydına 1560 ve 1582 tahrirlerinde rastlanmaktadır.

1.7. Alparslan Oğlu Mustafa Bey Vakfı

Candarogulları zamanında Alparslan oğlu Mustafa Bey tarafından Taşköprü'ye bağlı Ecice (Acıca) köyünde kurulmuştur. Mustafa Bey, kendi mülkünde olan Fethioğlu Mezraası adında 4 muddluk yerini Ravza-i Münevvere'ye bağışlamıştır. Bu mezraanın mevkiisi köyde, “*Uluyl altında ... dut ağaçlarına varınca*” şeklinde tarif edilmektedir. Vakfın geliri XV. yüzyıl sonlarından XVI. yüzyıl sonlarına kadar dört tahrir döneminde de 55 akçedir.⁴⁷ Alparslan oğlu Mustafa Bey'in Şemseddin Yaman Candar'ın soyundan geldiği tahmin edilmektedir.⁴⁸ Ecice köyünün bugünkü yeri tespit edilememiştir.

1.8. Yusuf, Hızır ve İlyas Vakfı

Vakıf, Candarogullarının son devirlerinde Yusuf, Hızır ve İlyas adlarındaki kişiler tarafından Taşköprü'de kurulmuştur. İlk vakıf kayıtlarının yer aldığı II. Bâyezid dönemi evkâfına göre bu kişiler, Yeniceköy köyü, Pircekk ve Kavacık'ta bulunan 4 muddluk yeri Ravza-i Münevvere'ye vakfetmişlerdir. II. Bâyezid döneminde Yusuf'un oğlu Rüstem Fakih tasarrufunda olan bu yerin geliri 15 akçedir.⁴⁹ 1530'daki geliri 2 hânedan yine aynıydı.⁵⁰ 1560 yılında ise vakıf yeri Rüstem Fakih'in oğulları Abdullah ve Pir Dede tasarruf ederken geliri yine değişmemiştir.⁵¹ 1582 yılına gelindiğinde Rüstem Fakih'in oğulları yerlerini aynen mufaza etmiş ve vakfa 150 akçe gelir yazılmıştır. Yalnız burada kâtiplerin hesap hatası yaptığı anlaşılmaktadır. Zira yaklaşık 22 yıllık süreçte 15 akçe geliri olan bir yerin 150 akçeye yükselmesi pek mümkün gözükmemektedir.⁵² Günümüzde Kastamonu'nun Hanönü ilçesine bağlı Yenice köyü bulunmaktadır bu köyün vakfa konu olan Yeniceköy köyü olduğu düşünülmektedir.

1.9. Ravza-i Münevvere'ye Perakende Vakıflar

Bu vakıflara ilk defa II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde toplu olarak rastlanmaktadır. Candarogulları döneminde kuruldukları tahmin edilmektedir. Sinop evkâf kaydında geçen bilgilere göre Yaykıl Divanı'na tâbi Mahmudtiri köyünde 1 bağ ve 1 raiyyet değirmen; Geriş

⁴⁶ “An-karye-i Derecik der-kurb-ı Kastamonu vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm; zemîn-i Hoca Mustafa der-yed-i Mehmed veled-i O hâlâ der-yed-i Mahmud Çelebi veled-i mezbûr ve Mehmed ve Hasan veledân-ı Hüseyin nîm; hâsıl 200”. TKGM. TTD. 554/26a.

⁴⁷ “An-karye-i Ecice tâbi'-i Taşköprü Alparslan oğlu Mustafa Beg karye-i mezkûre mülkiyet üzere tasarruf iderken Uluyl altında Fethioğlu Mezraası dimekle ma'rûf tahminen dört muddluk mikdârı yeri Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl'a vakf itmiş kadîmden ilâ yevminâ hezâ vakfiyet üzere tasarruf olunugelmiş ahkâm-ı selâtin ve mukarrernâme nist; hâsıl 55”. İBK. MCO. 75/87a; “Karye-i Ecice mezraa-i Fethioğlu hâsıl 55”. BOA. TTD. 438/626; “Karye-i Ecice tâbi'-i Taşköprü Alparslan oğlu Mustafa Beg karye-i mezkûre mülkiyet üzere tasarruf iderken Uluyl altında Fethioğlu Mezraası dimekle ma'rûf tahminen dört muddluk mikdârı yeri Ravza-i Mutahhara'ya vakf itmiş kadîmden ilâ yevminâ vakfiyet üzere tasarruf olunugelmiş tut ağaçlarına gelince ahkâm-ı selâtin ve mukarrernâme; hâsıl 55”. BOA. TTD. 456/106; TKGM. TTD. 554/52b.

⁴⁸ Sibel Kavaklı Kundakçı, *Osmanlı Klasik Döneminde Taşköprü Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s. 323, 339, 341.

⁴⁹ “An-karye-i Yeñiceköy ve Pircekk (Pircencük?) ve Kavacık'da bir pâre yer tahminen dört muddluk yer Yusuf ve Hızır ve İlyas evlâd dahi Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâma vakf itmişler kadîmden ilâ yevminâ hezâ vakfiyet üzere tasarruf olunur; Rüstem Fakih veled-i Yusuf el-mezkûr nîm; hâsıl 15”. İBK. MCO. 75/87a.

⁵⁰ “Vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm an-karye-i Yeñice hâne 2 hâsıl 15”. BOA. TTD. 438/626.

⁵¹ “Karye-i Yeñiceköy ve Pircekk ve Kavacık'da bir pâre yer tahminen dört muddluk yer Yusuf ve Hızır ve İlyas Ravza-i Münevvere'ye vakf itmişler; Abdullah veled-i Rüstem caba; Pîr Dede veled-i Rüstem nîm maa birâdereş; hâsıl 15”. BOA. TTD. 456/107.

⁵² “Karye-i Yeñiceköy ve Pircekk ve Kavacık'da bir pâre yer tahminen dört muddluk yer Yusuf ve Hızır ve İlyas Ravza-i Münevvere'ye vakf itmişler; Abdullah veled-i Rüstem caba; Pîr Dede veled-i Rüstem nîm maa birâdereş; hâsıl 150”. TKGM. TTD. 554/53b.

Divanı'na tâbi Oruç köyünde 3 muddluk Doğan adlı zemin; Kızılcaelma Divanı Etmektiri köyünde 4 muddluk Milan adlı zemin ve Boztepe'de Zeytinçukuru diye bilinen zeytin bahçesi Ravza-i Münevvere'ye vakıftır. Vakıfların toplam geliri 200 akçedir.⁵³ 1530 tahririnde yer ismi belirtilmeden verilen zemin, değirmen, bağ ve bahçeden elde edilen 400 akçe gelirin söz konusu vakfa ait olduğu düşünülmektedir.⁵⁴ 1560 ve 1582 tarihlerinde bu vakıfların 200 akçelik geliri değişmemiştir. Mahmudtiri köyündeki bağın öşür gelirinin vakıf olduğu son iki tahrirden öğrenilmektedir.⁵⁵ Vakıfların buldukları yerlerden Yaykıl Divanı günümüzde köy statüsünde olup aynı isimle anılmaktadır. Bu köy ile yine aynı isimle anılan Mahmudtiri köyü Gerze ilçesine bağlıdır. Geriş Divanı'nın Türkeli ilçesi taraflarında olabileceğini zannediyoruz. Oruç köyünün ise yeri tespit edilememiştir. Kızılcaelma Divanı bugün Sinop'u Boyabat'a bağlayan karayolunun batısında kalan kısımlardan oluşmaktadır. Bu divan İlbak (İblak) köyünden başlayarak Sinop merkezine doğru Kabala vadisi boyunca uzanmakta ve en kuzeyde Deliler köyünü içine almaktadır.⁵⁶ Etmektiri köyünün ise günümüzdeki durumu tespit edilememiştir.

1.10. Hacı Üveys Vakfı

1560 ve 1582 tarihli evkâf tahrirlerine göre Sinop'a tâbi Hasantepesi köyünde Hacı Üveys adlı bahçenin 40 akçe geliri Medine-i Münevvere'ye vakıftır. Bahçeyi vakfedenin Hacı Üveys olduğu düşünülmektedir.⁵⁷ Vakıf kayıtlarında net olarak Hasantepesi ( ) şeklinde geçen bu köyün, günümüzde Erfelek ilçesine bağlı olan Hasanderesi köyü ile bir bağlantısı var mıdır bilmiyoruz.

1.11. Ravza-i Mutahharra'ya Çiftlik Vakfı

Kastamonu'da, Göl'e tâbi olan Eşen köyünde Candaroğulları döneminde kurulmuştur. Kimin kurduğu belli değildir. İlk vakıf kayıtlarının yer aldığı II. Bâyezid dönemi evkâf defterine göre Ravza-i Mutahhara Vakfı olan 1 çiftlik araziden emekli sipahi İlyas her sene 7 akçe almaktadır. Aynı yerde 1 nim ve 2 caba reaya ile sipahi İlyas'ın oğulları 2 mücerred kişi vakıf kayıtlarına girmiştir. Vakfın çiftlikten elde ettiği gelir 170 akçe olup öşürü vakfa rüsum gelirleri ise tımara ayrılmıştır.⁵⁸ 1530'da 2 hâne, 3 mücerred ve 1 çiftlik ile çiftlikteki 1 nim zeminden elde edilen gelir 200 akçeye yükselmiştir. Bu gelir 1560 ve 1582 tarihlerinde değişmemiştir. Son iki tahrire göre vakıf yeri önce Memi veled-i Veli sonra da Memi'nin oğulları İbrahim ve Mustafa tasarruf

⁵³ “Vakf-ı Ravza-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm için zabt olunan ki hâric ez-defter olub el'ân vakfiyet üzere tasarruf olunur; der-karye-i Mahmudtiri der-divân-ı Yaykıl zemîn-i bağ muddluk 4 âsiyâb-ı raiyyet 1, 10; der-karye-i Oruç (Arduc?) der-divân-ı Geriş zemîn-i Doğan muddluk 3; der-karye-i Etmektiri der-divân-ı Kızılcaelma zemîn-i Milan muddluk 4; bağçe-i zeytûn der-Bozdepe Zeytünçukuru dimekle ma'rûfdur; hâsıl 200”. İBK. MCO. 75/68b.

⁵⁴ “Vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm zemîn 4 muddluk âsiyâb bâb 2 bağ 1 bağçe hâsıl 400”. BOA. TTD. 438/694.

⁵⁵ BOA. TTD. 456/197; “Vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl sallallahu aleyhi ve sellem vakfiyet üzere tasarruf olunu gelen yerlerdir ki zikr olunur deyü mukayyed bulunub defter-i cedide kayd olundu; der-karye-i Mahmudtiri der-divân-ı Yaykıl zemîn-i bağ muddluk der-yed-i Ahmed veled-i Mürüvvet hâlâ der-yed an-öşr 20; âsiyâb-ı raiyyet bâb 2 resm 20; der-karye-i Oruç der-divân-ı Geriş zemîn-i Doğan üç muddluk; der-karye-i Etmektiri der-divân-ı Kızılcaelma zemîn-i Latîf der-yed-i İbrahim veled-i Latîf hâlâ der-yed-i İbrahim ve Mehmed veledân-ı Receb nîm; bağçe-i zeytûn der-Bozdepe Zeytünçukuru dimekle ma'rûf der-yed-i Mustafa ve Mahmud evlâd-ı Kasım hâlâ der-yed-i mezbûr; hâsıl 200”. TKGM. TTD. 554/108a-b.

⁵⁶ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2008, s. 69, 88.

⁵⁷ “Karye-i Hasandepesi Hacı Üveys bağçesi dimekle ma'rûf bağçeniñ imâretin Medîne'ye Şerefullah'a vakf itmişler ber-müceb-i hüccet-i kadî; hâsıl 40”. BOA. TTD. 456/201; “Karye-i Hasandepesi tâbi-i Sinop Hacı Üveys bağçesi dimekle ma'rûf bağçeniñ imâretin Medîne'ye Şerefullah'a vakf itmişler ber-müceb-i hüccet-i kadî deyü defter-i atikde bulunub cedide nakl olundu; hâsıl 40”. TKGM. TTD. 554/110b.

⁵⁸ “Evkâf-ı Ravza-i Münevvere-i Mutahhara Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm; karye-i Eşen tâbi-i Göl çiftlik 1 vakf-ı mezkûre; çiftlik-i mezkûr der-yed-i İlyas sipâhî mütekaid fî-sene 7; hâsıl 170”. İBK. MCO. 75/32a.

etmektedir.⁵⁹ Eşen köyü, Kastamonu merkez ilçesine bağılı bir köy olup ismini aynen koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır.

1.12. Ravza-i Münevvere'ye Çiftlik, Değirmen ve Kamışlık Vakfı

Kimliğı meçhul biri veya birileri tarafından Candaroğulları zamanında Göl'e tâbi Sorkun köyünde kurulmuştur. II. Bâyezid dönemini evkâf defterine göre 1 çiftlik, 2 bâb değirmen ve kamışlıktan elde edilen 1900 akçelik gelir Ravza-i Münevvere Vakfı'na aittir.⁶⁰ Vakfın aynı yerlerden sağladığı geliri 1530, 1560 ve 1582 yıllarında 800 akçeye gerilemiştir. 1560 tahririnde bulunan bir bilgi notuna göre buraları tasarruf eden Hacı Seydi dışındaki kişiler raiyyete kaydedilmiştir. Bu durum vakıf yerlerde vakıf harici kişilerin de yaşadığını göstermektedir.⁶¹ Günümüzde Daday ilçesine bağılı olan Sorkun köyü aynı adla varlığını devam ettirmektedir.

1.13. Ali Bey (nam-ı diğer ^{مکتوب}) ve Ayvati veled-i Hacı Murad Vakfı

Söz konusu vakıflar Göl'e tâbi Sorkun ve Gulam köylerinde 1530 tarihi öncesinde Ali Bey ve Ayvati veled-i Hacı Murad tarafından kurulmuştur. Tahrirlerdeki müstakil vakıf kaydında 3 adet bahçe yer almakta ancak bunların gelirine yönelik bir bilgi verilmemektedir. 1530, 1560 ve 1582 tarihli evkâf defterlerine göre vâkıf Ali Bey, Sorkun köyünde içinde meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu bahçe gelirini Ravza-i Münevvere'ye vakfetmiştir. Yine Göl'e tâbi Gulam köyündeki diğer bir bahçe de Ravza-i Münevvere Vakfı'na aittir. Bu bahçenin de Ali Bey vakfı olduğu tahmin edilmektedir. Aynı yere vakfedilen üçüncü bahçe ise Ayvati veled-i Hacı Murad denilen ceviz bahçesidir. Vâkıfın şartı gereği bu bahçenin bakım işleri gelirinden olacaktır. Ceviz bahçesini son tahrirde Şakir veled-i Hızır tasarruf etmektedir.⁶² Gulam köyü günümüzde Sarıçam ismiyle Daday ilçesine bağılıdır.

1.14. Çavuş Bahşi Vakfı

II. Bâyezid dönemi evkâf defterine göre Çavuş Bahşi adlı bir kişi, Devrekâni'ye tâbi Karalar (كركار) köyünde kendi mülkiyetinde olan zemini Ravza-i Münevvere'ye vakfetmiştir. Hızır

⁵⁹ “Evkâf-ı Ravza-i Münevvere-i aleyhi's-selâm der-karye-i Eşen çiftlik 1 hâne 2 mücerred 3 zemîn 1 hâsıl 200”. BOA. TTD. 438/608; “Vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Mutahhara Hazret-i Risâlet-penâh aleyhi's-salâtu ve's-selâm; der-karye-i Eşen tâbi'-i m. (Göl) çiftlik 1 vakf-ı Ravza-i Münevvere; (zemîn-i) der-yed-i Memî ve/veled-i Velî; hâsıl 200”. BOA. TTD. 456/295; “Vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Mutahhara Hazret-i Risâlet-penâh aleyhi's-salâtu ve's-selâm; der-karye-i Eşen tâbi'-i Göl çiftlik 1 vakf-ı Ravza-i Münevvere; zemîn-i der-yed-i Memî veled-i Velî hâlâ der-yed-i İbrahim ve Mustafa veledâneş; hâsıl 200”. TKGM. TTD. 555/167/b-168a.

⁶⁰ “Der-karye-i Sorkun vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm; çiftlik 1 âsiyâb-ı Mir Beg? bâb 2 ve kamışlık; hâsıl 1900”. İBK. MCO. 75/32a.

⁶¹ “Evkâf-ı Ravza-i Münevvere-i aleyhi's-selâm; der-karye-i Sorkun çiftlik 1 âsiyâb 2 bâb hâsıl 800”. BOA. TTD. 438/608; “Der-karye-i Sorgun vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm; çiftlik 1 âsiyâb-ı Mir? bâb 2 ve kamışlık mahsûl-ı kamışlık mahsûl-ı çiftlik ve ... mahsûl-ı âsiyâb ...; hâsıl der-yed-i Hacı Seydi Alp? Seydi ... vakf olunub dahi ziyâde kimesne raiyyet an-mahsûl-ı çiftlik ve kamışlık ve âsiyâb 800”. BOA. TTD. 456/295; “Der-karye-i Sorkun vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Mutahhara Hazret-i Risâlet-penâh aleyhi's-salâtu ve's-selâm; çiftlik der-yed-i Ahmed veled-i Hacı Seydi; âsiyâb-ı Mir? der-yed-i Ahmed el-mezbûr bâb 2; ve kamışlık der-yed-i Ahmed el-mezbûr; hâsıl an-mahsûl-ı çiftlik ve kamışlık ve âsiyâb 800”. TKGM. TTD. 555/168a.

⁶² “Evkâf-ı Ravza-i Münevvere-i aleyhi's-selâm an-karye-i Sorkun bâğçe 3”. BOA. TTD. 438/608; “An-karye-i Sorgun vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm vâkıf Ali Beg eş-şehîr ...; bâğçe ki imâretin vakf itmiş cümle içinde olan eşcâr-ı müsmiresi ve gayr-ı müsmiresiyle; an-karye-i Gulâm tâbi'-i Göl vakf-ı Ravza-i Münevvere; bâğçe-i Ayvati veled-i Hacı Murad ceviz bâğçesi dimekle ma'rûf eşcâr ki imâretin vakf itmiş meremmet mahsûlden ola deyu şart olunmuş”. BOA. TTD. 456/295; “Der-karye-i Sorgun vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Mutahhara Hazret-i risâlet-penâh aleyhi's-salâtu ve's-selâm; bâğçe ki imâretin vakf itmiş cümle içinde olan eşcâr-ı müsmiresi ve gayr-ı müsmiresiyle; an-karye-i Gulâm tâbi'-i Göl vakf-ı Ravza-i Münevvere; bâğçe-i Ayvati veled-i Hacı Murad bâğçesi dimekle ma'rûf eşcâr ki imâretin vakf itmiş meremmet mahsûlden ola deyu şart olunmuş hâlâ der-yed-i Şakir veled-i Hızır”. TKGM. TTD. 555/168a.

tasarrufunda olan bu zeminden senede 70 akçe gelir elde edilmektedir.⁶³ Bu gelir 1530, 1560 ve 1582 yıllarında değişmemiştir.⁶⁴ Karalar köyünün bugünkü yeri tespit edilememiştir.

1.15. Ravza-i Münevvere'ye Yer Vakfı

Vakıf, Taşkoprü'ye tâbi Yörükviran köyünde kurulmuştur. II. Bâyezid dönemi evkâfına göre cemaatin ekser çoğunluğu köydeki 8 muddluk yerin eskiden bu tarafa Ravza-i Münevvere Vakfı olduğuna dair tanıklık etmişlerdir. Vakfın geliri 100 akçedir.⁶⁵ Söz konusu vakıf kaydının diğer defterlerdeki karşılığı bulunmamaktadır. Yörükviran köyünün günümüzdeki durumu tespit edilememiştir ancak Devrekâni ilçesi yolunun doğu tarafında Yürekveren isimli bir köy vardır. Bu köy ile Yörükviran köyünün birbiriyle münasebeti var mıdır şimdilik bilemiyoruz.

1.16. Recep Bey Vakfı

1490'lı yıllara ait II. Bâyezid dönemi evkâf defterine göre Recep Bey adlı biri Boyabat'a tâbi Cimidar köyünde Kapucu Mezraası'nı Ravza-i Münevvere'ye vakfetmiştir. Mezraanın geliri 6 hâne ve 2 mücerred nüfustan 290 akçedir. Vakfa bu tarihlerde elinde berâtı olan Hacı Bey sahip çıkmaktadır.⁶⁶ Mezraanın 1530'daki geliri 7 hâne ve 3 mücerred ile 5 zeminden 350 akçedir. Aynı yerde kaydedilenler arasında 3 nefer de sipahizade bulunmaktadır.⁶⁷ 1560'da mezraaya 11 hâne, 7 mücerred ve 5 zemin yazılmıştır.⁶⁸ 1582 yılında mezraadaki zemin sayısı nüfus artışıyla birlikte artmıştır. Dolayısıyla mezraada 13 hâne, 12 mücerred ve 8 zemin görülmektedir. Vakfın geliri son iki tahrirde yine 350 akçe olarak kalmıştır.⁶⁹ 1928 yılında Gökçeadağ nahiyesine bağlı olarak görülen Cimidar köyü günümüzde Hanönü ilçesi sınırlarında kalmakta ve Bölük yazı adı ile anılmaktadır.

1.17. Hoca bin Süleyman Vakfı

Vakfın kurucusu Hoca bin Süleyman hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu kişi, II. Bâyezid dönemi evkâf defterine göre Boyabat'ın Cimidar köyünde bir değirmen satın almış ve Ravza-i Münevvere'ye vakfetmiştir. Değirmenin 1,5 muddluk galleden 50 akçe geliri vardır. Bu vakıf, yukarıda bahsedilen Recep Bey Vakfı içerisinde yer almaktadır.⁷⁰ 1560 ve 1582 tarihli

⁶³ “Der-karye-i Karalar vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm vâkıf Çavuş Bahşi sâhib-i mülk; zemîn-i Bahşayış der-yed-i Hızır nîm; hâsıl 70”. İBK. MCO. 75/39b.

⁶⁴ BOA. TTD. 438/635; BOA. TTD. 456/346; TKGM. TTD. 555/196a.

⁶⁵ “Der-karye-i Yörükvirânı tahmînen sekiz muddluk yeri kadîmü'z-zamandan ilâ yevminâ hezâ Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm vakfiyet üzre tasarruf olunugelmîş cemâat-i kesîre şehâdet eylediler”. İBK. MCO. 75/87a.

⁶⁶ “Der-karye-i Cimidâr vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm mezraa-i Kapucu bâ-berât-ı Hacı Beg vâkıf Receb Beg; hâne 6 mücerred 2; hâsıl 290”. İBK. MCO. 75/70a.

⁶⁷ “Vakf-ı Ravza-i Münevvere der-karye-i Cimidâr hâne 7 sipâhizâde 3 mücerred 3 zemîn 5 hâsıl 350”. BOA. TTD. 438/672.

⁶⁸ “Karye-i Cimidâr tâbi'-i Boyovası vakf-ı Ravza-i Münevvere-i m. mezraa-i Kapucu berât-ı vakf-ı mezkûr berât-ı yek?; zemîn-i Emir Ya'kûb der-yed-i Muzaffer veled-i İlyas bennâk; zemîn-i Abdulganî der-yed-i Üveys Efendi bennâk; zemîn-i der-yed-i Ali veled-i Hasan an-öşr 13; zemîn-i Muhammad der-yed-i Seyyid Ahmed an-öşr 5; zemîn-i der-yed-i İbrahim ve Halil veledân-ı İhtiyâr 10 kilelik an-öşr 2; hâsıl 350”. BOA. TTD. 456/240.

⁶⁹ “Karye-i Cimidâr tâbi'-i Boyabâd vakf-ı Ravza-i Münevvere mezraa-i Kapucu berât-ı vakf-ı mezkûr berât; zemîn-i Muzaffer veled-i İlyas maa birâdereş bennâk; zemîn-i Ca'fer veled-i Hüseyin der-yed-i İdris ve Muzaffer veledân-ı İbrahim ve Davud veled-i Receb bennâk; zemîn-i Üveys Efendi hâlâ der-yed-i Ca'fer ve Mevlânâ Abdurrahman bennâk; zemîn-i Ali veled-i Hasan hâlâ der-yed an-öşr 13; zemîn-i Muhammad der-yed-i Seydi Ahmed hâlâ der-yed-i İdris ve Muzaffer veledân-ı İbrahim ve Davud veled-i Receb an-öşr 5; zemîn-i İbrahim ve Halil veledân-ı İhtiyâr hâlâ der-yed-i mezbûrân an-öşr 2; zemîn-i Ahûrpâresi der-yed-i İbrahim veled-i İhtiyâr ve Halil birâdereş ve Süleyman an-öşr 3; zemîn-i Ağulu der-yed-i Davud Fakih veled-i İsmail ber-müceb-i hüccet; hâne 13 mücerred 12; hâsıl 350”. TKGM. TTD. 555/139b.

⁷⁰ “Der-karye-i mezkûrda (Cimidâr) Hoca bin Süleyman bir değirmen satun alub Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl'e vakf itmiş; hâsıl el-galle 50, 1,5 mudd”. İBK. MCO. 75/70a.

vakıf kayıtlarında ise değirmenin geliri belirtilmemiştir.⁷¹ Vakfa 1530 yılında rastlanmamıştır, muhtemelen Receb Bey Vakfı ile birlikte değerlendirilmiştir.

1.18. Davud, Müslim ve Hoca Mezid Vakfı

Üçününde kimliği belli değildir. II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde müstakil olarak vakıf kayıtları mevcuttur. Kayıtlarda vakıf kurdukları açık olarak belirtilmese de kendi adları ile anılan zeminlere istinaden kurucu oldukları düşünülmektedir. Bu kişiler, Boyabat'a tâbi Akçasu köyündeki zeminleri Ravza-i Münevvere'ye vakfetmişlerdir. Vakfın toplam geliri 393 akçedir. Bu gelir 2 zemin, 1 su değirmeni, 6 hâne, 2 mücerred ve 9 kalem vergiden oluşmaktadır.⁷² Vakıf geliri 1530'da 11 hâne ve 2 mücerred nüfus ile Davud adlı zeminden 395 akçeydi.⁷³ 1560'da 12 hâne, 15 mücerred (4'ü danişmend), 2 zemin ve 4 değirmenden elde edilen toplam geliri değişmemiştir.⁷⁴ 1582 yılında ise 11 hâne, 11 mücerred, 4 zemin ve 4 değirmenden geliri 400 akçeye yükselmiştir. Bu tarihte zeminlerden birini Kadı Davud Efendi adlı bir kadı tasarruf ediyordu.⁷⁵ Akçasu köyü bugün Hanönü ilçesine bağlı olup aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

1.19. Çukureğin Mezraası Vakfı

Ravza-i Münevvere Vakfı'na konu olan bir diğer yer Boyabat'ın Bürümyurt/Çorum/Bürüm Divanı'nda bulunan Çukureğin Mezraası'dır. II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde iki hânenin tasarruf ettiği mezraanın geliri 140 akçedir.⁷⁶ 1530 yılında 1 hâne ve 1 zeminden; 1560'da 2 zeminden elde edilen geliri değişmemiştir. 1582 yılına gelindiğinde ise geliri 2 zeminden 240 akçeye yükselmiştir.⁷⁷ Divanın adı 1490'lı yıllarda Bürümyurd, 1530'da Çorum, 1560 ve 1582'de Bürüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü üzere divanın adı konusunda XV. ve XVI. yüzyıllarda tam bir istikrar söz konusu değildir. Bürüm Divanı, günümüzde aynı isimle anılmakta olup Boyabat'ın köylerinden biridir.

1.20. Güvercinlik Divanı'nda Mezraa Vakfı

Vakıf, Boyabat'ın Güvercinlik Divanı'nda kurulmuştur. Vakıf yerlerin farklı yerleşim birimlerinde olması ve buraların toplu olarak verilmesi dolayısıyla farklı kişiler tarafından tesis edildikleri düşünülmektedir. İlk vakıf kayıtları II. Bâyezid devri evkâf defterinde yer almaktadır. Buna göre Güvercinlik Divanı başlığı altında ve tamamı çeşitli muddlarda ürün gelirine sahip 8

⁷¹ BOA. TTD. 456/240; TKGM. TTD. 555/139b.

⁷² "Der-karye-i Akçasu vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm zemîn-i Davud Müslim ve Hoca Mezîd; Mahmud Fakih veled-i Hızır Fakih imâm nîm maa zemîn-i Köle Mehmed İbrahim Fakih veled-i Emre imâm bâ-zemîn-i Durmuş; hâne 6 mücerred 2; âsiyâb-ı seyl 1; hâsıl 393". İBK. MCO. 75/70a.

⁷³ "Vakf-ı Ravza-i Münevvere der-karye-i Akçasu zemîn-i Davud hâne 11 mücerred 2 hâsıl 395". BOA. TTD. 438/672.

⁷⁴ "Karye-i Akçasu vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm zemîn-i Davud ve Müslim ve Hoca Mezîd; zemîn-i Karagöz der-yed-i Üveys veled-i Abdullah becâ-yı pedereş bennâk; âsiyâb-ı raiyyet 1, 20; âsiyâb-ı Şabân 1 bâb 10; âsiyâb-ı İdris 1 bâb 20; zemîn-i Üveys veled-i Abdullah bennâk; âsiyâb- Mehmed 1, 20; hâsıl 395". BOA. TTD. 456/241.

⁷⁵ "Karye-i Akçasu tâbi'-i Boyabad vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm zemîn-i Davud ve Selim (Müslim) ve Hoca Mezîd; zemîn-i Ali veled-i Halid hâlâ der-yed-i Davud Efendi el-kadî nîm; zemîn-i Mezîd veled-i Bâyezid hâlâ der-yed-i Ahmed veled-i Murad bennâk; zemîn-i Karagöz der-yed-i Üveys hâlâ der-yed-i Abdurrahman ve Ca'fer bennâk; zemîn-i Üveys veled-i Abdullah hâlâ der-yed-i Abdurrahman ve Ca'fer veledân-ı m. bennâk; âsiyâb-ı raiyyet bâb 1 resm 20 der-yed-i ...; âsiyâb-ı İdris bâb 1 resm 20; âsiyâb-ı Durmuş bâb 1 resm 10; âsiyâb-ı Mehmed der-yed-i Yahya müselleme bâb 1 resm 20; hâne 11 mücerred 11; hâsıl 400". TKGM. TTD. 555/140a.

⁷⁶ "Mezraa-i Çukureğin der-divân-ı Bürümyurd vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm; İbrahim veled-i Ahmed bennâk; Yusuf veled-i Davud nîm; hâsıl 140". İBK. MCO. 75/70b.

⁷⁷ "Mezraa-i Çukureğin der-divân-ı Çorum vakf-ı Ravza-i Münevvere hâne 1 zemîn 1 hâsıl 140". BOA. TTD. 438/672; "Mezraa-i Çukureğin der-divân-ı Bürüm vakf-ı Ravza-i Münevvere; zemîn-i Süleyman veled-i Yusuf der-yed-i Ayvati veled-i Süleyman nîm maa Nasûh veled-i Hüseyin; zemîn-i Hamza veled-i İbrahim der-yed bennâk; hâsıl 140". BOA. TTD. 456/246; "Mezraa-i Çukureğin der-divân-ı Bürüm vakf-ı Ravza-i Münevvere; zemîn-i Süleyman veled-i Yusuf der-yed-i Ayvati veled-i Süleyman ve Himmet veled-i Nasûh nîm; zemîn-i Hamza veled-i İbrahim der-yed-i Ayvati veled-i Süleyman bennâk ber-müceb-i hüccet; hâsıl 240". TKGM. TTD. 555/142b.

zemin ile 1'i harap 2 değirmen ve 3 hânedan toplam 300 akçe geliri vardı. Zeminlerden biri Kavak (Kurtviranı)⁷⁸ köyünde bir diğeri Karandu köyündedir. Birleşik kaydedildiği anlaşılan bir başka zemin ise Edeköy (عَدَكُو) ve Sarusekü adlarını taşımaktadır.⁷⁹ Vakfın dinamik yapısı gereği buradan sonraki kayıtlarda vakıf emlakı değişiklik gösterecektir. 1530'da Güvercinlik Divanı Mezraası'ndan Ravza-i Münevvere'ye 1 hâne, 1 mücerred, 9 zemin ve 2 değirmen vardı.⁸⁰ 1560 yılında zemin sayısı 1'i birleştirilmiş 10'a çıkmıştır. Kavak köyündeki zemin ekilmemektedir. Bu tarihte Karandu'daki zemin ile Edeköy ve Sarusekü zeminleri birleştirilmiş ve bunların yanına Cüneydoğlu yeri ile Çayirtarla adlı iki yeni yer ilave edilmiştir. Bu yerlerin birbirlerine yakın olduğu ve 1530 tarihi sonrası ilgili vakfa dâhil oldukları tahmin edilmektedir. Daha önce mevcut olan değirmenlere ise bu dönemde rastlanmamaktadır.⁸¹ 1582 yılında zemin sayısı 11'e çıkmış ve bunlardan 2 tanesi boz bırakılmıştır. Bu dönemde vakfa yeni katılan zemin Küplü köyü sınırında yer alan 2 muddluk Taşlıtepedibi zeminidir. 8 akçe öşür geliri bulunan bu yeri tasarruf edenler arasında Müderris Mevlana Hayreddin de bulunmaktadır. Bir önceki tahrirde olduğu gibi burada da değirmenlere yer verilmemiştir. Vakıfların toplam geliri son üç tahrir döneminde de 300 akçedir.⁸²

Kayıtlarda ismi geçen yerleşim birimlerine bakıldığında Güvercinlik Divanı'nın yöresi tespit edilememiştir. Kavak köyü günümüzde Boyabat ilçesine bağlı olup aynı isimle varlığını devam ettirmektedir. Karandu köyü ile ilgili olarak Boyabat'ta iki yer tespit edilmiştir. Bunlardan biri Engilekin köyünde Karandu Mahallesi diğeri ise Akçakese köyündeki Karandu Mahallesi'dir. Bununla birlikte tahrirlerde, Karandu köyünde yazılan Edeköy, köy olarak değil de diğerleri gibi belirli bir toprak parçasını ifade eder nitelikte kullanılmıştır. Yine de köy olduğunu düşünerek yaptığımız araştırmada günümüzde böyle bir köy tespit edilememiştir. Bugün Sinop'un Dikmen ilçesi sınırlarında kalan Küplüce (Küplü) isimli bir köy bulunmaktadır. Bu köy ile vakıf kayıtlarında geçen Küplü köyü aynı yeri ifade ediyor olabilir.

1.21. Ravza-i Münevvere'ye Yer Vakfı

İlk defa II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde, Boyabat vakıfları kısmında geçen bir kayda göre Müezzîn İbâdullah bin Ali Fakih 10 kilelik yeri Ravza-i Münevvere Vakfı adına tasarruf etmektedir. Bu bilgi 1530 tahririnde "İbâdullah" isminin "Abdullah" olarak yazılması dışında aynen kalmıştır. 1560 ve 1582 yılında ise aynı yer Müezzîn Cafer veled-i İbâdullah elindedir.⁸³

⁷⁸ "Karye-i Kavak nâm-ı diğer Kurtviranı ...". BOA. TTD. 23M/561.

⁷⁹ "Mezraa-i der-divân-ı Güğercinlik vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm; zemîn-i der-Kavak muddluk 10; zemîn-i Hamza der-Karandu muddluk 2; zemîn-i Hüseyin Fakih veled-i Polad muddluk 4; zemîn-i Edeköy ve Sarusekü muddluk 3; zemîn-i Yusuf muddluk 4; zemîn-i Fazlullah muddluk 2; zemîn-i Duurmuş der-yed-i İlyas muddluk 3; zemîn-i İvaz Hayyât muddluk; âsiyâb-ı Murad Temür 20; âsiyâb-ı Yusuf harâb; hâsıl 300". İBK. MCO. 75/70b.

⁸⁰ "Mezraa-i der-divân-ı Güğercinlik vakf-ı Ravza-i Mutahhara hâne 1 mücerred 1 zemîn 9 âsiyâb 2 hâsıl 300". BOA. TTD. 438/672.

⁸¹ BOA. TTD. 456/242. Burada yer alan vakıf bilgileri bir sonraki tahrir ile hemen hemen aynıdır.

⁸² "Mezraa-i der-divân-ı Güğercinlik vakf-ı Ravza-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm tâbi'-i mezbûr (Boyabat); zemîn-i der-Kavak muddluk 10 boz; zemîn-i Hamza der-Karandu muddluk 2 Sarusekü ve Cüneydoğlu yeri maa zemîn-i Çaytarla der-yed-i İmirza veled-i Ya'kûb hâlâ der-yed zivle 3 muddluk 6; zemîn-i Hüseyin Fakih der-yed-i Muzaffer ve İbrahim Fakih ve Cemal ve Mustafa muddluk 4 nîm; zemîn-i Yusuf der-yed-i Cemal Sofî ve İbrahim hâlâ der-yed muddluk 3; zemîn-i Fazlullah der-yed-i Pîr Kadem muddluk iki hâlâ der-yed; zemîn-i der-yed-i Memî veled-i Temür ve Hüseyin veled-i Çırak üç muddluk hâlâ der-yed-i Hüseyin veled-i Çırak mezbûr ve İlyas veled-i Memî; zemîn-i Ayvad hayyât der-yed-i Üveys veled-i Mustafa muddluk 1 hâlâ der-yed; zemîn-i Seydî Ahmed veled-i Hızır bennâk; zemîn-i Mustafa bennâk boz; zemîn-i Hüsâm veled-i Mete bennâk; zemîn-i Taşlıtepedibi demekle ma'rûf tahminen iki muddluk yer der-tasarruf-ı Mevlânâ Hayreddin el-müderris ve İbrahim Fakih veledân-ı İhtiyar Fakih ve Hacı Mustafa veled-i Sefer Şâh ve İbrahim veled-i İlyas ber-müceb-i hüccet der-sınur-ı karye-i Küplü an-öşr 8; hâsıl 300". TKGM. TTD. 555/140a-b.

⁸³ "Der-karye-i Türbe-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm Mustafa Fakih on kilelik vakf yere bâ-berât-ı pâdişâhiyle mutasarrıf olub İbâdullah bin Ali Fakih, mescidinde mü'ezzîn imiş". İBK. MCO. 75/70b; "Der-

1490'lı yıllar öncesinde kurulduğu anlaşılan bu vakfı, kimin kurduğu ve vakfin ne kadar geliri olduğu belli değildir.

1.22. Kavak Mezrası Vakfı

Vakfin mazisi 1490'lı yıllar öncesine uzanmaktadır. II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde Boyabat'ın Gelinbükü köyü yakınındaki Kavak Mezraası'nda 100 akçe gelire sahip 1 çiftlik yer Hz. Peygamber'in kabri için vakfedilmiştir. Burasını Mevlana Züfer tasarruf ederken geliri bilinmeyen diğer 1 çiftlik yeri ise Pedercik? ve Mevlana Züfer'in kardeşleri Muharrem Fakih ile Mahmud Fakih tasarruf etmektedir.⁸⁴ Bu son çiftlik sonraki tahrirlerde kayıtlara girmeyecektir. 1530'da vakfin geliri 150 akçeye yükselmiştir.⁸⁵ 1560 ve 1582 yılında ise 1 çiftlik yer önceki mutasarrıfların elinden alınarak Ravza-i Münevvere Vakfı'na ilhak edilmiştir. Bunun sebebi mutasarrıfların çiftlik gelirini kendi nefisleri için harcamaları olabilir. Çiftliğin bu tarihlerdeki mutasarrıfı Cafer Çelebi veled-i Mustafa olup önceki geliri değişmemiştir.⁸⁶ Köyün ismi evkaf tahrirlerinde "Gelinbükü" veya "Kilidbükü" şeklinde geçmektedir. 1928 yılında Kastamonu'nun Gökçeagaç nahiyesine bağlı olarak görülen Gelinbükü köyü, günümüzde aynı adla anılmakta ve Hanönü ilçesinin bir mahallesi olarak varlığını sürdürmektedir.

2. Hz. Peygamber Ruhu için Kurulan Hatim-Cüz Okuma Vakıfları

2.1. Kapan Hanı/Balkapanı Hanı/Penbe Han Vakfı

Günümüzde, İplikçiler Çarşısı'nda İsmail Bey Hanı'nın batı ucunda bulunan han, Osmanlı padişahı II. Bâyezid (1481-1512) tarafından yaptırılmıştır. Arşiv belgelerinde Balkapanı Hanı, Kapan Hanı, Penbe Han ve Üzümkapanı gibi adlarla da anılmaktadır.⁸⁷ Zemin ve birinci kattan ibaret olan handa 21 ya da 22 oda olduğu evkâf tahrir defterlerinden öğrenilmektedir. Geliri Hz. Peygamber'in ruhuna (Ravza-i Münevvere) cüz okunması kaydıyla vakfedilmiştir. 1530 yılında hanın senelik geliri 22 dükkândan 9000 akçe, 1560'da 21 dükkândan 15500 akçe idi. Yine 1560 yılında 26 nefer eczâhânın Hz. Resul'ün ruhu için bir Hatim okumaları şartıyla bu meblağı kadimî usullerle taksim ettikleri belirtilmektedir. Ayrıca senelik gelirden imam ve müezzine günlük 2 akçe, ser-mahfile (veled-i Hacı Selman) 5 akçe ve müteveliye 1 akçe hisse ayrıldığı görülmektedir. Bu durumda handan toplam 30 kişi maaş almaktadır. Kayıtlarda açıkça ifade edilmese de imam, müezzin ve ser-mahfile dair hisse tahsislerinden han içerisinde ve kurulan vakfın bünyesinde kuruluşun itibaren bir mescid olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁸ Hanın 1582 tahriri vakıf kayıtları incelendiğinde bahsedilen bilgilerin bir önceki tahrirden olduğu gibi nakledildiği

karye-i Türbe-i Münevvere on kilelik vakf yere Abdullah mutasarrıf". BOA. TTD. 438/672; "Der-karye-i Türbe-i Münevvere-i Hazret-i Resûl aleyhi's-salâtu ve's-selâm on kilelik mülk vakf yere sâbikan berât-ı sultânîyle İbâdullah Fakih mutasarrıf imiş mü'ezzin imiş hâliyen maa berât Ca'fer veled-i İbâdullah mü'ezzin deyü defter-i atikde mestür bulunmağın defter-i cedide kayd olundu". BOA. TTD. 456/247; TKG. TTD. 555/143a.

⁸⁴"Mezraa-i Kavak der-nezd-i Gelinbükü vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl 1 çiftlik der-tasarruf-ı Mevlânâ Züfer elinde berât-ı sultânî vardır berât-ı mücebince mutasarrıf imiş; hâsıl 50; çiftlik 1 der-yed-i Pedercik? ve mezkûr Züfer ve Fakih'in kar(ınd)aş Muharrem Fakih ve Mahmud Fakih hükm-i sultânîyle mutasarrıflardır". İBK. MCO. 75/70b.

⁸⁵"Mezraa-i Kavak der-nezd-i Gelinbükü vakf-ı Ravza-i Münevvere hâsıl 150". BOA. TTD. 438/672.

⁸⁶BOA. TTD. 456/241; "Mezraa-i Kavak der-nezd-i Kilidbükü vakf-ı Ravza-i Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm 1 çiftlik berâtîyle mutasarrıf iderimüş men' olundu Ravza-i Münevvere'ye mukarrer kılındı der-yed-i Ca'fer Çelebi veled-i Mustafa; hâsıl 150". TKG. TTD. 555/140b.

⁸⁷Fazıl Çiftçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri I*, Özeller Matbaacılık Gazetecilik Medya ve Tan. Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, Kastamonu 2018, s. 371; Kankal, *age*, s. 211-212; Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia, (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Cıvırı)*, *Gayri-Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952, s. 351-352.

⁸⁸"Nefs-i Kastamonu vakf-ı Ravza-i Münevvere-i aleyhi's-selâm kârbânsrây-ı kapân maa dekadîn 22 bâb fi-sene 9000". BOA. TTD. 438/598; "Nefs-i Kastamonu vakf-ı Ravza-i Münevvere-i aleyhi's-salâtu ve's-selâm; kârbânsrây-ı kapân maa dekadîn 21 bâb fi-sene 15500; cihet-i imâmet ve müezzin fi-yevm 2; cihet-i ser-mahfil veled-i Hacı Selman fi-yevm 5 maa ...; cihet-i tevliyeyt fi-yevm 1 ve cüzhânân yigirmi altı nefer yevmi Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm pâk rûhiçün bir hatm-i Kelâmullah okuyub ale's-sevî kadimden taksîm idegelmişler". BOA. TTD. 456/18.

görülmektedir. Ancak, aynı defterde söz konusu kayıtların geçtiği yere sonradan eklenen bir notta şu bilgiler yer almaktadır: H. 10-20 Zilhicce 1076/M. 13-23 Haziran 1666 tarihinde Kastamonu kadısına gönderilen fermana göre Kastamonu şehir merkezinde bulunan ve Medine-i Münevvere Vakfı olan Kapan Hanı ve kervansarayı Hafız Ömer adlı biri tarafından 3000 akçe tımar adı altında tımara çevrilmiştir. Sahte bir berât temin ederek II. Bâyezid'in şartlarına aykırı davranıldığı ve vakfin bozulmasına yol açtığı için hanın ve kervansarayın tımandan çıkarılarak vakfa tekrar katılması emredilmiştir.⁸⁹ Sonuç olarak vakfa konu olan Penbe Han, zamanla harap hale gelmiştir. 2005 yılında da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarımı yapılarak 2006 yılında çarşı olarak yeniden hizmete açılmıştır.

2.2. Bey Çelebi Kervansarayı/Unkapanı Vakfı

Kastamonu'da Unkapanı olarak da adlandırılan bu kervansaray, Bey Çelebi Mescidi vakıfları arasında geçmektedir. Kimin yaptırdığı bilinmemekle birlikte mescid ile aynı tarihlerde, 1490'lı yıllar öncesinde ya inşa edildiği veya bina mülkiyetinin satın alındığı tahmin edilmektedir. Kervansarayın ilk bilgileri II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde geçmektedir. Buna göre Bey Çelebi Kervansarayı'ndan elde edilen 1200 akçelik gelir Hz. Resul'ün ruhuna Kur'ân okunması için vakfolunmuştur. 1530, 1560 ve 1582 tahrirlerinde bu bilgiler tekrarlanmıştır.⁹⁰ Bey Çelebi olarak anılan kişinin "Çelebi" unvanını kullanan Candaroğlu İsfendiyar Bey (1385-1440) olabileceği üzerinde durulmaktadır.⁹¹ Bey Çelebi Kervansarayı günümüzde mevcut değildir, Kastamonu'da hangi mahallede inşa edildiği ve ne zaman yıkıldığı da bilinmemektedir.

2.3. İskender bin Abdullah Vakfı

1560 ve 1582 tarihli evkâf defterlerine göre İskender bin Abdullah Kastamonu şehrinde, kale altında bulunan 1 adet kasap dükkânını Hz. Peygamber ruhuna cüz okunması için vakfetmiştir. Vakfin varlık şartlarını ise şu şekilde düzenlemiştir: Cüz okunması Mevlana Ramazan Halife'nin evlatları tarafından günlük olarak icra edilecektir. Buna mukabil günde 1, ayda 10 akçe ücret alacaklardır. Vakfin mütevelli hizmetlerini ise İbrahim veled-i Emir Ali ve onun nesli evlatları yapacaktır. Bu hizmetlerinin karşılığı olarak yılda 60 akçe alacaklardır. Bunun dışında vâkıf 2 adet de Mushaf bağışlamıştır. Kasap dükkânının gelirine yönelik bir bilgi yoktur. Abdullah oğlu İskender'in kim olduğu bilinmese de vakfin 1560 yılı öncesinde kurulduğu kesindir.⁹²

2.4. Özlüce (Avazluca) Köylüleri Çiftlik Vakfı

Sinop'un Karasu Divanı Özlüce köyünde 1 çiftlik yer Sinop şehir merkezindeki Unpazarı Mescidi imamlarına köy halkı tarafından vakfedilmiştir. Şarta göre imamlar, Hz. Peygamber'in

⁸⁹ "Nefs-i Kastamonu vakf-ı Ravza-i Münevvere-i aleyhi's-salâtu ve's-selâm kârbânsaray-ı kapân maa dekâkin 21 bâb fi-sene 15500; cihet-i imâmet ve mü'ezzin fi-yevm 2; cihet-i ser-mahfil Veled-i Hacı Selman fi-yevm 5; maa ...; cihet-i tevliyyet fi-yevm 1 ve cüzhânân yigirmi altı nefer yevmi Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm pâk rûhiçün bir hatm-i Kelâmullah okuyub ale's-sevî kadîmden taksim idgelmişler". "Kitâbet-i kapân nefsi-i Kastamonu, nefsi-i Kastamonu'da vâki' Medîne-i Münevvere Vakfı olan hân-ı kapân ve kârbânsaray evkâfının kitâbeti Hâfiz Ömer hâric ez-defterdir deyü bir tarikle üç biñ akçe tımâr olunmak üzere tımârına ilhâk ve berât itdirüb hilâf-ı şart-ı vâkıf olub vakfa tağyir eylemekde hân-ı mezbûruñ kitâbeti tımârdan ref' ve vakfa ilhâk olunmak bâbında hat-ı hümâyûn-ı saâdet makrûnla fermân-ı âlişân sâdır olmağla sâdır olan hat-ı hümâyûn-ı saâdet-i şerîf mücibince hân-ı kapân ve kârbânsaray kitâbeti tımârdan ref' ve vakfa ilhâk olunmak üzere kalemiñle tashîh eylesiz deyü bu fakîre hitâben emr-i şerîf vârid olmağla ... sebt-i defter olundu fi-evâsıt-ı şehri Zi'l-hicce sene sitte ve seb'in ve elf". TKGM. TTD. 554/14a.

⁹⁰ "Vakf-ı mescid-i Beg Çelebi; kârbânsaray-ı kapân Hazret-i Resûl'ün aleyhi's-selâm rûhuçün hatm-i Kelâmullah için vakf imiş; hâsil 1200". İBK. MCO. 75/6b; BOA. TTD. 438/599; BOA. TTD. 456/20; TKGM. TTD. 554/15a.

⁹¹ Kankal, *age*, s. 206, 301-302.

⁹² "Vakf-ı İskender bin Abdullah nefsi-i Kastamonu'da bir dükkân-ı kasab tahte'l-kal'ada günde cüz' kırâatı tilâvet ve bir aşr-ı kırâat olmak için vakf idüb hazreti risâlet salavâtullahu aleyhi ve sellem rûhuçün Mevlânâ Ramazan Halife'niñ ebnâsına neslen ba'de neslin cüz' kırâat olmak için şart olmuştur yevm bir akçe ile şart olmuştur ve aşr fi-şehr on akçe ve tevliyyeti İbrahim veled-i Emir Ali'ye ve ebnâsına neslen ba'de neslin yılda altmış akçe ile ta'yin etmişdir ve iki Mushaf okunmak eç için vakf etmişdir". BOA. TTD. 456/67; TKGM. TTD. 554/36b.

ruhuna yılda iki kez Kur'ân hatmedeceklerdir. Çiftlik geliri II. Bâyezid dönemi, 1560 ve 1582 yıllarında 40 akçedir. 1530 yılında ise zemin ve çiftlik geliri olarak 90 akçe yazılmış, ancak bu meblağ Unpazarı Mescidi'ne doğrudan bağlı olan başka bir zemin ile Özlüce köyündeki çiftlik gelirinin toplam tutarı olmalı. Köyün adı 1490'lı yıllarda Avazluca (آواز لوجا), 1560 ve 1582'de Özlüce (اوز لوجا) olarak geçmektedir.⁹³ Tahrirlerde, Karasu Divanı olarak geçen yer bugünkü Erfelek ilçesidir. Ancak Özlüce köyünün yeri tespit edilememiştir.

2.5. Mevlana Şüca Kadı Vakfı

Bu vakfa ait ilk bilgiyi 1530 tarihli icmal defterden öğreniyoruz. Ulemadan olduğu anlaşılan Mevlana Şüca Kadı adlı biri, Boyabat'ın Kolazderesi köyünde bir binada 3 bâb/göz değirmen yaptırarak evlatlarına vakfetmiştir. Şart olarak da Hz. Peygamber'in ruhuna Kur'ân okumalarını ileri sürmüştür. Vakıf hakkında daha ayrıntılı bilgiler 1560 ve 1582 tarihli evkâf tahrirlerinde verilmektedir. Buna göre Mevlana Şüca Kadı, değirmen gelirini önce erkek evlatlarına, erkek soyunun tükenmesi halinde kızı evlatlarına, kızların da soyu tükenirse Hz. Peygamber'in ruhuna yılda bir Kur'ân okuması şartı ile Boyabat'ın Yiğran köyü imamına şart etmiştir. Değirmenin öşürü de müezzin efendiye verilecektir. 1560 ve 1582 tahrirlerinde vakfın mutasarrıfları evlattan Ali, Veli, Hasan, Hüseyin, Abdullatif, İbrahim ve Memi olup geliri ile ilgili bir bilgi yoktur.⁹⁴

Günümüzde, Boyabat ilçe merkezinden Kolaz Çayı geçmektedir. İlçenin güney-batısındaki yerleşim birimlerine genel olarak Kolaz denmektedir. Ancak Kolazderesi köyünün bugünkü yeri tespit edilememiştir. Mevlana Şüca Kadı'nın vakfettiği değirmenin ilçeye yakın bir muhitte adı geçen çay üzerinde olduğu söylenebilir. 1928 yılında Boyabat nahiyesine tâbi nefsi-i Yiğran adlı bir köy bulunmaktadır. Bu köy, günümüzde Bölüklü adıyla anılmakta olup Boyabat ilçesine bağlıdır. Değerlendirilen tahrirlerde geçen Yiğran köyünün Bölüklü (nefs-i Yiğran) köyü olduğu tahmin edilmektedir. Mevcut durumda Yiğran köyü zamanla ismini kaybetmiş olsa da varlığını hâlâ devam ettirmektedir.

2.6. Toma (Ture) Hatun Vakfı

Tüm bu vakıflardan sonra, evkâf defterlerinde ehl-i beyt ruhu için kurulan vakıf kaydına da rastlanmaktadır. Bu kayda göre Toma Hatun, Sinop'un Karasu Divanı'na tâbi Sorkun köyü mescidine kendisi ve ehl-i beyt için yılda iki defa Kur'ân hatmetmeleri şartı ile 100 akçelik gelir vakfetmiştir. II. Bâyezid dönemi, 1530, 1560 ve 1582 yıllarında değişmeyen bu gelir, son iki tahrirde 4 zeminden sağlanıyordu. Vâkıfenin adı defterlerde "Toma" yahut "Ture" biçiminde yazılmıştır.⁹⁵ Toma Hatun'un Candaroğullarından İsfendiyar Bey'in (1385-1440) kardeşi olan

⁹³ "Vakf-ı mescid-i Unpazarı der-nefs-i Sinob berâ-yı imâmet mukarrer pâdişâh berâtıyla İbrahim Fakih imâm antahvîl-i Ahmed Fakih; der-karye-i Avazluca der-divân-ı Karasu vakf-ı mescid-i mezkûr mukarrer Seydî çiftlik 1 boz; hâsıl 40; vâkıf-ı karye-i mezkûre Hazret-i Resûl aleyhi's-selâm rûhuçün yılda iki Hatm-i Kelâm okuya deyü vakf itmiş". İBK. MCO. 75/62a; "Vakf-ı mescid-i Unpazarı zemin ve çiftlik hâsıl 90". BOA. TTD. 438/694; "Vakf-ı mescid-i Unpazarı der-nefs-i Sinob berâ-yı imâmet hâliyen imâm Hamza Fakih ber-müceb-i arz-ı kadî-ı mahrûse-i m.; der-karye-i Özlüce der-divân-ı Karasu vakf-ı mescid-i m. mukarrer çiftlik 1; hâsıl 40; vâkıf-ı karye-i mezkûr Hazret-i Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem rûhuçün yılda iki hatm-i Kelâmullah okuya deyü şart itmiş". BOA. TTD. 456/196; TKGM. TTD. 554/107b.

⁹⁴ "Karye-i Kolazderesi Mevlânâ Şücâ' kadî yek hânede üç değir(men) binâ idüb ebnâ ve yılda bir hatm Resûl aleyhi's-selâm rûhuçün". BOA. TTD. 438/672; "Karye-i Kolazderesi'nde Mevlânâ Şücâ' kadî bir hânede üç bâb değirmen binâ idüb imâretin ebnâsına ve ebnâ-i ebnâsına vakf etdi ba'de'l-inkırâz benâtına ve evlâd-ı benâtına ile'l-inkrâz ba'de karye-i Yiğran imâmına ola şartân ki imâm Hazret-i Resûl sallallahu aleyhi ve sellem rûhuçün yılda bir hatm-i Kur'ân tilâvet ede ve öşr mahsûlü mü'ezzine ola dimiş hâliyen evlâdından Ali ve Veli ve Hasan ve Hüseyin ve Abdullatif ve İbrahim ve Memi mutasarrıflardı". BOA. TTD. 456/248; TKGM. TTD. 555/143a.

⁹⁵ "Der-karye-i Sorkun vakf-ı mescid-i karye-i mezkûr vâkıf merhûme Ture Hatun vâkıf ehl-i beyt için yılda iki hatm-i Kelâmullah ede dimiş; hâsıl 100". İBK. MCO. 75/62a; "Vakf-ı mescid-i karye-i Sorkun zemin ... hâsıl 100". BOA. TTD. 438/694; "Karye-i Sorkun tâbi-i Sinob vakf-ı mescid-i mezkûre karye-i m. vâkıfe merhûme Toma Hatun vâkıf ve ehl-i beyt için yılda iki hatm-i Kelâmullah tilâvet ide deyü defter-i atıkde mestûr olmağın defter-i cedide kayd olundu". BOA. TTD. 456/196; TKGM. TTD. 554/107b. Toma Hatun'un ileri sürdüğü Kur'ân hatm etme şartı II.

İskender Bey'in kızı olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁶ Eşi ise Akdoğan adlı biriydi.⁹⁷ Daha önce de belirtildiği üzere Karasu Divanı şimdiki Erfelek ilçesidir. Sorgun köyü ise günümüzde Erfelek ilçesine bağlı bir köy olup varlığını devam ettirmektedir. Köyün ismi evkâf kayıtlarında Sorkun olarak geçmektedir.

Tablo 1: XV-XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı'ndaki Medine-i Münevvere Vakıfları ve Gelirleri

Vakfın Adı	Yıllara Göre Gelirleri			
	1490'lı Yıllar	1530	1560	1582
Atabey Gazi (Hüsameddin Çoban Bey) Vakfı	2668	2969	3041	3070
Candaroğlu II. İbrahim Bey Hamamı ve Bahçe Vakfı	-	1815	1815	1815
Candaroğlu İsmail Bey ve Hamza Ağa Vakfı	12212	12340	12437	12980
Kurusaray Köyü Vakfı	845	845	845	850
Eskici Hızır Vakfı	-	340	340	340
Ravza-i Münevvere'ye Zemin Vakfı	-	-	200	200
Alparslan Oğlu Mustafa Bey Vakfı	55	55	55	55
Yusuf, Hızır ve İlyas Vakfı	15	15	15	150
Ravza-i Münevvere'ye Perakende Vakıflar	200	400	200	200
Hacı Üveys Vakfı	-	-	40	40
Ravza-i Mutahhara'ya Çiftlik Vakfı	170	200	200	200
Ravza-i Münevvere'ye Çiftlik, Değirmen ve Kamışlık Vakfı	1900	800	800	800
Ali Bey ve Ayvati veled-i Hacı Murad Vakfı	-	-	-	-
Çavuş Bahşi Vakfı	70	70	70	70
Ravza-i Münevvere'ye Yer Vakfı	100	-	-	-
Recep Bey Vakfı	290	350	350	350
Hoca bin Süleyman Vakfı	50	-	-	-
Davud, Müslim ve Hoca Mezid Vakfı	393	395	395	400
Çukureğin Mezraası Vakfı	140	140	140	240
Güvercinlik Divanı Mezraası Vakfı	300	300	300	300
Ravza-i Münevvere'ye Yer Vakfı	-	-	-	-
Kavak Mezraası Vakfı	100	150	150	150
Kapan Hanı/Balkapanı Hanı/Penbe Han Vakfı	-	9000	15500	15500
Bey Çelebi Kervansarayı/Unkapanı Vakfı	1200	1200	1200	1200
İskender bin Abdullah Vakfı	-	-	-	-
Özlüce (Avazluca) Köylüleri Çiftlik Vakfı	40	90	40	40
Mevlana Şüca Kadı Vakfı	-	-	-	-
Toma (Ture) Hatun Vakfı	100	100	100	100
Toplam (akçe)	20848	31574	38233	39050

Sonuç ve Değerlendirme

1461 yılından sonra Osmanlı hâkimiyetine giren Kastamonu ve havalisinde bulunan vakıfları farklı zaman aralıklarında yapılan evkâf tahrir sonuçlarından öğrenmekteyiz. Aynı defterlerden anlaşıldığına göre bu vakıfların bir kısmı Osmanlı öncesine aittir. Hal böyle iken XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren her ne kadar Osmanlı idaresi bölgeye yeni yeni nüfuz etmeye başlamış ise de beylikler dönemine ait vakıfların hukukî statülerinin tanınması yeni alınan bir bölgeye bakış açısını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Daha önce de değinildiği gibi Osmanlı Devleti'nin Haremeyn'e hizmetleri Yıldırım Bâyezid döneminde (1389-1402) başlamıştır. Ancak bu tarihlerden en az 150 sene önce Kastamonu Beyi

Bâyezid dönemi ve 1560 yılı tahririnde yalnızca ehl-i beyt ruhuna olarak geçerken 1582 tahririnde kendisi ve ehl-i beyt için geçmektedir.

⁹⁶ Kankal *age*, s. 306-307.

⁹⁷ "Karye-i Bügdüz vakf-ı mescid-i Deveciler der-nefs-i Kastamonu çiftlik 1 mukarrer vâkıf Ture Hatun zevce-i Akdoğan ...". BOA. TTD. 456/356; TKGM. TTD. 555/201b. Toma Hatun aynı zamanda Kastamonu'da bulunan Deveciler Mescidi'nin bânisidir. Ünal, *age*, s. 415-416.

Atabey Gazi, Kastamonu'nun Araç kazasında bazı köyleri Ravza-i Mutahhara için vakfetmiştir. Benzer şekilde Candaroğlu İsmail Bey de Boyabat'a tâbi Arakbükü köyünün yarı gelirini kendi hesabına Ravza-i Münevvere'ye bağışlamıştı. Bizzat Kastamonu'yu ilgilendiren her iki örnek de vakıf kültür ve medeniyetinin Kastamonu'da yerleştiğini, İslâm dünyasının kutsal saydığı ortak değerlerine karşı azami hürmet gösterildiğini ve bunun için Osmanlı hâkimiyetinden çok daha evvel geliri fazla olan yerlerin vakfedildiğini ortaya koymaktadır. Osmanlı döneminde de aynı amaç için hatırı sayılır ölçüde vakıflar yapılmıştır.

Kastamonu Sancağı'nda Medine-i Münevvere için kurulan vakıfların gelir kaynaklarının tamamı gayrimenkul türündendir. Bu gelir kaynakları; 7 köy, 6 mezraa, 2 han, 1 hamam, 1 ev, 3'ü ayakkabıcı, 1'i kasap olmak üzere 4 dükkân, çeşitli büyüklükte çiftlik, bağ, bahçe, kamışlık ve değirmenlerden oluşmaktadır. Kaynaklara yansıdığı kadarıyla vakıf kurucularının profillerine bakıldığında Kastamonu beyleri, padişahlar, devlet adamları, sıradan insanlar ve köy halkı olduğu görülmektedir. Vakıf gelirlerinin mekân olarak dağılımı ise Kastamonu, Sinop, Araç, Taşköprü, Devrekâni, Göl ve Boyabat'tır. Bununla birlikte 28 başlık altında toplanan vakıfların 21 tanesi II. Bâyezid dönemi evkâf defterinde (1490'lı yıllar) geçmektedir. Bu durum Medine-i Münevvere Vakıfları'nın büyük çoğunluğunun beylikler devrinde kurulmuş olabileceğine işaret etmektedir.

XV-XVI. yüzyıl evkâf tahrir defterlerine göre 100 akçe geliri olan 1 adet Ehl-i Beyt Vakfı da dâhil olmak üzere Kastamonu Sancağı'ndaki Medine-i Münevvere Evkâfı'nın bir yıllık toplam geliri II. Bâyezid döneminde 20848 akçe, 1530 yılında 31574 akçe, 1560'da 38233 akçe ve 1582 yılında da 39050 akçedir. Tahrir dönemleri arasında görülen bu toplam gelir farkı Penbe Han, Atabey Gazi Vakfı, Candaroğlu İsmail Bey ve Hamza Ağa Vakfı'nın her tahrir döneminde farklı gelirlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. En çok geliri olan ilk üç vakıf Candaroğlu İsmail Bey ve Hamza Ağa'nın beraber vakfettikleri Boyabat'ın Arakbükü köyü (12212, 12340, 12437, 12980 akçe), Osmanlı padişahı II. Bâyezid'in (1481-1512) bina ettirip vakfettiği Kapan Hanı (-, 9000, 15500, 15500 akçe) ve Atabey Gazi'nin Araç'ın Özi, Munay, Yazı (Yazıköy) ve Musabey, Öküzviran ve Gürne köylerindeki vakıflarıdır (2668, 2969, 3041, 3070 akçe). Geliri en az olan vakıflar Hacı Üveys'in Sinop kazasına tâbi Hasantepesi köyünden vakfettiği bahçe (-, -, 40, 40 akçe), Taşköprü kazasında Yusuf, Hızır ve İlyas'ın Yeniceköy, Piricek ve Kavacık'taki birleştirilmiş hâli 4 mudd eden yerleri (15, 15, 15, 150 akçe) ve Sinop'un Karasu Divanı Özlüce (Avazluca) köylülerinin aynı köyden vakfettiği çiftliktir (40, 90, 40, 40 akçe).

H. 998/M. 1590 tarihli bir evkâf muhasebe defterine göre Kastamonu Sancağı'ndaki Medine-i Münevvere Evkâfı'nın üç yıllık toplam geliri 174000 akçedir. Bu gelir vakıf yerlerin Ramazan bin İshak adlı birine iltizama verilmek sûretiyle elde edilmiştir. Toplam gelirin 16625 akçesi H. 997/M. 1589 yılında tahsil edilmiş ve bu gelir Kastamonu'daki Mustafa Paşa Vakfı mütevellisi Abdurrahman'a teslim edilmiştir. Bu kayda göre sancaktaki Medine-i Münevvere Evkâfı'nın bir yıllık toplam geliri 58000 akçedir.⁹⁸

⁹⁸ “An-mahsül-ı evkâf-ı Medîne-i Münevvere der-livâ-i Kastamonu an-zamân-ı Ramazan bin İshak mütevellî-i mültezim an-yed-i Abdurrahman mütevellî-i evkâf-ı Mustafa Paşa der-Kastamonu an-vâcib sene 997; on altı biñ altı yüz yigirmi beş; evkâf-ı mezbûre Kastamonu Sancağı'nda Medîne-i Münevvere Evkâfı'ndan olub Ramazan nâm kimesneye üç yıla yüz yetmiş dört biñ akçeye iltizâma virilmiştir zikr olunan yüz yetmiş dört biñ akçenin doksan yedi senesi kıstından on altı biñ altı yüz yigirmi beş akçe tahsil olunmuşdur”. MAD.d. 1806, vr. 15a.

Kaynakça**I-Arşiv Kaynakları**

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

BOA. TTD. nr. 23M, 438, 456.

MAD.d. nr. 1806.

A. DVNSMHM. nr. 41.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGM.), Tapu Tahrir Defterleri (TTD).

TKGM. TTD. nr. 554, 555.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (İBK.), Muallim Cevdet Yazmaları, (MCO.).

İBK. MCO. nr. 75.

II-Araştırma ve İncelemeler

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim, “Candaroglu İsmail Bey ve Hulviyyat-ı Sultanî Adlı Eseri Üzerine Notlar”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler*, 19-21 Ekim 1988 Kastamonu, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1989, s. 41-54.

ARSEBÜK, Esat, “Başlangıç ve Şahsın Hukuku”, *Medenî Hukuk*, C. 1, Ankara 1938, s. 279-298.

ATALAR, Münir, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.

BOZKURT, Nebi, “Ravza-i Mutahhara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s. 475.

BUZPINAR, Ş. Tufan-Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Harameyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 153-157.

ÇAĞATAY, Neşet, “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, *Vakıflar Haftası Dergisi*, Yıl 1984, S. 1, s. 18-20.

ÇAKMAK, Abdullah, “18. Yüzyılda Hayırsever Bir Padişah Kadını: Vuslat Kadın'ın Medine ve İstanbul Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, Yıl 2019, S. 52, s. 75-92.

ÇİFTÇİ, Fazıl, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri I*, Özeller Matbaacılık Gazetecilik Medya ve Tan. Hiz. San. Tic. Ltd. Şti., Kastamonu 2018.

GÖKOĞLU, Ahmet, *Paphlagonia, (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Cıvırı), Gayr-i Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952.

GÜLER, Mustafa, “Balkan Topraklarından Harameyn'e Tahsis Edilen Vakıflar”, *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003, IRCICA: İstanbul 2006, s. 375-382.

GÜLER, Mustafa, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Harameyn Vakıfları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019.

GÜRBÜZ, Adnan, “1576 Tarihli Defter-i Evkâf-ı Rûm'a Göre Amasya Sancağı'ndan Harameyn'e Yapılan Vakıflar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. V, 1990, s. 253-262.

İbn Haldun, *Mukaddime*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

İbnü'l-Emin, Mahmut Kemal, Hüseyin Hüsametdin, “Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nin Kuruluş Tarihi ve Nâzırların Hal Tercümeleri”, (Haz. Nazif Öztürk), *Vakıflar Dergisi*, Yıl 1982, S. 15, s. 89-99.

- KANKAL, Ahmet, *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, Zafer Matbaası, Ankara 2004.
- KAVAKLI KUNDAKÇI, Sibel, "Selçuklu Dönemi Atabey Gazi Camii ve Medresesi Vakfı'nın Osmanlı'daki İşleyişi Üzerine bir Değerlendirme", *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildirileri*, 22-23 Mayıs 2014 Kastamonu.
- KAVAKLI KUNDAKÇI, Sibel, *Osmanlı Klasik Döneminde Taşköprü Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Hiper Yayın, İstanbul 2019.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Yıl 1942, s. 1-32.
- Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar)*, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968.
- KUNTER, Halim Baki, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", *Vakıflar Dergisi*, S. 1, Yıl 1938, s. 103-129.
- KUTLUER, İlhan, "İnsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, s. 320-323.
- Mehmet Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*, (Haz. Musa S. Cihangir), Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Kastamonu 1998.
- PAKALIN, Mehmet Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul 1993.
- Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, Helal Matbaası, İstanbul 1928.
- Şemseddin Sâmî, *Kamûs-i Türkî*, Dersaadet 1317.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2008.
- YAKUPOĞLU, Cevdet, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kastamonu Yer Adları: Meyve ile İlgili Olanlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 23, S. 2, Aralık 2008, s. 159-184.
- YAKUPOĞLU, Cevdet, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII-XV. Yüzyıllar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.
- Yazıcızâde, Ali, *Selçuknâme*, İndeksli Tıpkıbasım, (Haz. Abdullah Bakır), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", *Vakıflar Dergisi*, Yıl 1988, S. 20, s. 403-408.
- YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

Summary

This study deals with the Hatim-Juz foundations established for the grave of the Prophet and the recitation of the Qur'an for his soul during the principalities and the Ottoman period according to the Kastamonu evkâf tahrir books of the XV-XVIth centuries. The primary aim of the study is to have more concrete information about the locations of such foundations, their founders, if any, and the conditions of their establishment, their officials, their sources of income and the amounts of income.

Foundations, which are a manifestation of social solidarity and solidarity, have been a system founded on religious, moral and social foundations since the first civilisations. In Islamic history, the foundation is the name of an institution that played an important role in the social, cultural and economic life of Islamic countries, especially in the Turkish world during the Seljuks and Ottomans, in a period extending from the mid-VIIIth century to the mid-XIXth century. Thanks to these foundations, which produce public services on behalf of society and the state, many needs of people such as religion, education, health, housing, food and drink were met without any fee from the state treasury. One of these comprehensive features of the foundation is the foundations established for Mecca and Medina (Harameyn). The cities of Mecca and Medina are the most sacred places in the Islamic world, where the Kaaba is located, where Islam was born and began to spread, where prophets struggled to establish the belief in monotheism, and where the Prophet was buried.

At this point, it is accepted that Yıldırım Bâyezid (1389-1402) was the first Ottoman sultan to send surre to Harameyn. The sultan sent 80000 gold coins from Edirne. It is known that Sultan Çelebi Mehmed (1413-1421) sent 14000 gold coins and his son Murad II (1421-1511) sent 3500 Flori every year and also endowed the village of Balıkhisar in Ankara for the poor of Mecca. Sultan Mehmed the Conqueror (1451-1481), after the conquest of Istanbul, sent 2000 gold coins to be given to the emir of Mecca and some of the booty to the seyyids and naibs in Mecca and Medina, and 7000 gold coins to the poor and religious officials, and asked for their blessings in return. Bâyezid II (1481-1512) also sent 14000 Flori every year for the same purpose, and during the reign of Selim I (1512-1520), the Ottoman seal was affixed to the surre with the annexation of the holy lands to Ottoman territory. The people of Harameyn called these surrahs "Sadakât-ı Rûmiyye".

The services of the Ottoman Empire to Harameyn started during the reign of Yıldırım Bâyezid (1389-1402). However, at least 150 years before these dates, Atabey Gazi, the Bey of Kastamonu, had endowed some villages in the Araç district of Kastamonu for Ravza-i Mutahhara. Similarly, Candaroğlu İsmail Bey had donated half of the income of the village of Arakbükkü in Boyabat to Ravza-i Munawwara on his own account. Both of these examples, which concern Kastamonu itself, reveal that the culture and civilisation of waqf was established in Kastamonu, that the common values of the Islamic world, which were considered sacred, were treated with the utmost respect, and that places with high income were endowed for this purpose long before the Ottoman rule. During the Ottoman period, considerable foundations were made for the same purpose.

All of the income sources of the foundations established for Madinah al-Munawwara in the Sanjak of Kastamonu are of the real estate type. These sources of income consist of 7 villages, 6 hamlets, 2 inns, 1 bathhouse, 1 house, 4 shops (3 shoemakers and 1 butcher), farms of various sizes, vineyards, gardens, cane fields and mills. The profiles of the founders of the foundations, as reflected in the sources, include Kastamonu beys, sultans, statesmen, ordinary people and villagers. The distribution of foundation revenues in terms of location is Kastamonu, Sinop, Araç, Taşköprü, Devrekâni, Göl and Boyabat. In addition, 21 of the foundations, which are gathered under 28 headings, are mentioned in the Bâyezid II period evkâf book (1490s). This indicates that the majority of Medina al-Munawwara foundations may have been established during the period of the principalities.

